

PROMENA IZ KORENA –

Model za prevenciju alkohol štete kod
dece i mladih u riziku

Promena iz korena – Model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku

IZDAVAČ:

Centar za omladinski rad, Narodnog fronta
35/28, 21000 Novi Sad

UREDNIKA:

Dajna Marinković

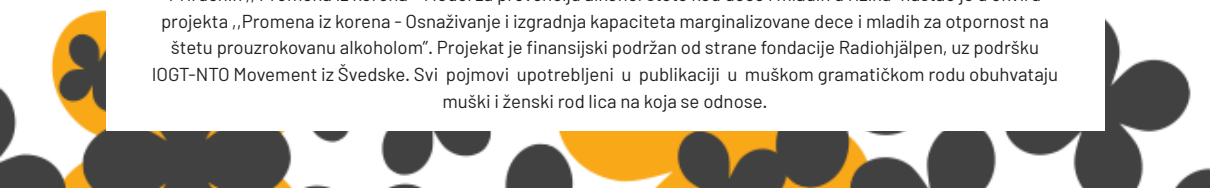
DIZAJN I PRELOM:

Radiant Designs

GODINA:

2022.

Priručnik „Promena iz korena – Model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku“ nastao je u okviru projekta „Promena iz korena – Osnaživanje i izgradnja kapaciteta marginalizovane dece i mladih za otpornost na štetu prouzrokovanu alkoholom“. Projekat je finansijski podržan od strane fondacije Radiohjälpen, uz podršku IOGT·NTO Movement iz Švedske. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Sadržaj

Uvod	3
Alkohol kao prepreka razvoju.....	5
Alkohol šteta.....	5
Upotreba alkohola među mladima u Republici Srbiji.....	6
Deca i mladi u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.....	7
Faktori rizika koji vode ka upotrebi alkohola	10
Kontekstualni faktori.....	11
Lične karakteristike.....	13
Efekti susjedstva.....	14
Model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku	17
Identifikacija (mapiranje) vulnerabilne dece i mladih.....	18
Dosezanje dece i mladih.....	19
Programi podrške na jednom mestu.....	21
Međusektorska saradnja i održivost – kako osigurati kontinuitet programa?.....	25
Preporuke za uspešnu primenu i unapređenje modela za prevenciju alkohol štete.....	29
Reference.....	35
Dodatak I: Predlog kurikuluma dugoročnih programa	37
Kurikulum: Alkohol i rodno zasnovano nasilje.....	37
Kurikulum: Program mentalnog zdravlja.....	42
Kurikulum: Pomoć u učenju	51
Kurikulum: Prenosive veštine	53
Kurikulum: Slobodno vreme	56
Kurikulum: Digitalne veštine.....	58

Uvod

Priručnik „Promena iz korena – Model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku“ nastao je kao deo projekta koji je Centar za omladinski rad sprovodio u periodu 2021 – 2022. godine u Novom Sadu, sa posebnim naglaskom na deo terenske implementacije projektnih aktivnosti u udaljenim zajednicama Novog Sada – Adice, Šangaj i Klisa (Veliki rit). Kao osnovni cilj postavili smo uvođenje pozitivnih znanja i iskustava koja menjaju život najugroženijoj deci i adolescentima u Srbiji, s ciljem povećanja njihove otpornosti na faktore rizika koji podstiču konzumaciju alkohola. Naročito smo fokus stavili na povećanje kvaliteta podrške marginalizovanoj deci i mladima koji su u riziku od siromaštva i štete prouzrokovane alkoholom, kroz međusektorsku saradnju, osnaživanje otpornosti dece na faktore rizika kojima su izloženi u svom okruženju, a koji podstiču konzumaciju alkohola i siromaštvo, te na dostizanje održivosti, nakon završetka projekta, za međusektorsku implementaciju programa podrške usmerenih na prevenciju štetnog dejstva alkohola.

U realizaciji projekta korišćen je upravo model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku, koji predstavljamo u ovom Priručniku, sa preporukama koje smo tokom dve godine prikupljali od naših saradnika, partnera ali i drugih organizacija i institucija u Novom Sadu, koje nisu bile uključene u realizaciju, ali su dale svoj doprinos kroz konsultovanje sa CZOR-om o tome kako na najbolji način obezbediti zaštitu deci i mladima u riziku. Ovim putem im se svima zahvaljujemo za izdvojeno vreme i energiju koju su, na ovaj ili onaj način, uložili zarad unapređenja položaja dece i mladih iz vulnerabilnih grupa.

Alkohol šteta je, nažalost, zbog raznih faktora izuzetno prisutna u našem društvu, a njen najveći teret podnose upravo marginalizovane zajednice. Kako bismo prekinuli transgeneracijski ciklus socijalne isključenosti i siromaštva, adresirajući alkohol štetu razvili smo metodologiju koja počiva na omladinskom radu, međusektorskoj saradnji i lokalnoj zajednici, te verujemo da je ovo model koji svako od nas može primeniti i u drugim zajednicama.

Ono što smo zaključili kroz ove 2 godine, kao i kroz razgovore sa predstavnicima institucija i organizacija, je da smo uspeli da razvijemo metodologiju koja prevazilazi temu. Bez obzira koji je identifikovani problem lokalne zajednice i vulnerabilne dece i mladih, u cilju obezbeđivanja ostvarivanja i zaštite njihovih prava, i u konačnici, unapređenja njihovog kvaliteta života i socijalnog uključivanja, neophodno je proći kroz faze koje će obezbediti njihovu višedimenzionalnu zaštitu. Koje su to faze i na koji način ih implementirati – upravo je tema ovog priručnika. Uz malo prilagođavanja sadržaja programa, u zavisnosti od specifičnosti ciljne grupe, ovakav model primenjiv je na sve vulnerabilne grupe dece i mladih, bez obzira na temu odn. potrebu/izazov ciljne grupe.

Nadamo se da će vam ovaj Priručnik koristiti kao vrlo praktičan alat za unapređenje prakse, zagovaranje ka donosiocima odluka za veću lokalnu saradnju, a, na kraju krajeva, i da će doprineti boljem kvalitetu života dece i mladih iz marginalizovanih grupa.

Alkohol kao prepreka razvoju

Alkohol kao prepreka razvoju

Konzumacija alkohola predstavlja poseban značajan zdravstveni, ali i ekonomski problem. U svetu svake godine 3,3 miliona ljudi umre od posledica štetne upotrebe alkohola. U starosnoj grupi od 15 do 29 godina, 320 000 smrtnih slučajeva u svetu, može se povezati sa upotrebom alkohola¹.

Upotreba alkohola jedan je od četiri vodeća preventivna faktora rizika oboljevanja od nezazarnih bolesti, a sve veći broj dokaza ukazuje na povezanost štetne upotrebe alkohola i zaraznih bolesti kao što su tuberkuloza i HIV/SIDA. Posle depresije, zavisnost od alkohola je mentalni poremećaj koji u najvećem broju doprinosi globalnoj invalidnosti. Osim toga, alkohol se jasno javlja kao jedan od mogućih uzroka saobraćajnih nesreća, drugih nesreća, tuča, ubistva, oštećenja jetre, kardiovaskularnih oboljenja itd.), a zbog ovoga utiče i na dugotrajno lečenje, odsustvovanje s posla, nezaposlenost, smanjenu produktivnost, nasilje i kriminal. Sve to utiče na ekonomsko i emocionalno stanje članova porodice i povećanje troškova zajednice². Alkohol u značajnoj meri opterećuje nekoliko aspekata ljudskog života, ali u globalu možemo definisati dve velike oblasti i to „štetan uticaj na zdravlje“ i „štetne posledice na društvo u celini“³.

Štetan uticaj alkohola prepoznat je i u **Agendi 2030** – Globalni ciljevi za održivi razvoj Ujedinjenih nacija, koja je temu alkohol štete posebno adresirala kroz podcilj 3.5. Pojačati prevenciju zloupotrebe supstanci i lečenje posledica takve zloupotrebe, što obuhvata i zloupotrebu opojnih droga i štetnu upotrebu alkohola. Međutim, postoje dokazi da se alkohol javlja kao horizontalni rizični faktor u mnogim oblastima koje Agenda adresira, tj. da utiče na 13 od 17 ciljeva globalnog razvoja.⁴

ALKOHOL ŠTETA

Iako se u teoriji najčešće koristi termin “štetna upotreba alkohola” kojim se definiše konzumacija alkohola koja uzrokuje značajne štetne zdravstvene i društvene posledice na osobu koja konzumira alkohol, osobe oko nje i društvo kao celinu, kao i obrasci pijenja koji su povezani sa povećanim rizikom od štetnih zdravstvenih ishoda⁵, podaci pokazuju da je **svaka konzumacija alkohola štetna u većoj ili manjoj meri**, bilo za pojedinca/ku ili zajednicu.

Alkoholna pića su najšire rasprostranjen i najčešće korišćen intoksikant. Alkohol je relativno snažna **psihooaktivna supstanca** koja negativno utiče na spretnost, rasuđivanje i svest, te često rezultira u povredama konzumenta ili odraslih. U studijama o faktorima rizika koji utiču na loše zdravlje ili ranu smrt, alkohol je uglavnom među prvih 10 faktora⁶.

¹World Health Organization. Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol. Geneva. 2010.

²Nacionalni program prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Republici Srbiji. “Službeni glasnik RS”, broj 115 od 22. decembra 2017.

³Ibid.

⁴Dünnbier. M.; Alcohol obstacle to development: How Alcohol Affects the Sustainable Development Goals. Movendi International. Stockholm. 2020.

⁵World Health Organization. Global status report on alcohol and health 2018. Geneva. 2018.

⁶Global burden of 87 risk factors in 204 countries and territories, 1990–2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. GBD 2019 Risk Factors Collaborators. 2020

Međutim, ovakvi podaci ne uzimaju dodatno u obzir štetu koju alkohol uzrokuje drugima – povrede, štetu po mentalno zdravlje – ili društvenu štetu i trošak koji društvo snosi prilikom odgovaranja na probleme uzrokovane alkoholom, čije bi uključivanje u ove podatke gotovo dupliralo nivo štete koju alkohol uzrokuje.⁷

UPOTREBA ALKOHOLA MEĐU MLADIMA U REPUBLICI SRBIJI

Pijenje alkoholnih pića u Republici Srbiji široko je **prihvaćeno društveno ponašanje**, a aktuelnu situaciju na ovom polju karakteriše visoka učestalost konzumiranja alkohola, posebno među mladima. Ovako visoka učestalost u velikoj meri posledica je kompleksnih društvenih promena koje su nastale tokom tranzicije na našim prostorima, ali i činjenice da je alkohol duboko kulturološki ukorenjen u našem društvu i da je neraskidivi deo većine socijalnih rituala.⁸

Iako u Srbiji postoji zakonska zabrana prodaje i usluživanja alkoholnih pića maloletnicima, **mladi uglavnom prvi put probaju alkohol kao maloletnici (81,4%)**. Kod najvećeg broja njih, to se dogodi između 15. i 17. godine (49,4%).⁹

Posebno zabrinjava podatak da je **čak 32% mladih alkohol prvi put probalo pre 15. godine, a čak 6,8% mladih imalo je manje od 10 godina u tom trenutku**.

U pitanju su najnoviji podaci do kojih je Centar za omladinski rad došao kroz regionalno istraživanje „Uloga i značaj javnih politika koje regulišu dostupnost, promociju i oporezivanje alkoholnih pića u zaštiti prava mladih i prevenciji negativnih uticaja alkohola na razvoj mladih u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji“, sprovedeno u 2022. godini.

Ovo je naročito važno sa aspekta razvoja dece i mladih, koji u periodu predadolescencije i adolescencije prolaze kroz izuzetno veliki broj psiholoških i fizioloških promena, te je neophodno obezbediti njihov siguran i bezbedan rast i razvoj. Svako korišćenje alkohola među decom i mladima je opasno i rizično, zbog posledica koje alkohol ima na njihov psihofizički razvoj, koji je još uvek u toku (tek u prvim godinama treće decenije dolazi do potpunog psihofizičkog sazrevanja osobe).

Jedna trećina dece i omladine u Republici Srbiji uzrasta 12 – 19 godina u svom bližem socijalnom okruženju ima osobu koja konzumira alkohol, a čak 60,2% nema poželjan stav prema konzumiranju alkohola. Svi napred navedeni podaci upućuju da je naša najvulnerabilnija populacija u velikoj meri izložena alkoholu, i da su preventivne aktivnosti kod mladih prioritet.¹⁰

⁷ World Health Organization. Reducing the harm from alcohol by regulating cross-border alcohol marketing, advertising and promotion: a technical report. Geneva. 2022.

⁸ Nacionalni program prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Republici Srbiji. "Službeni glasnik RS", broj 115 od 22. decembra 2017.

⁹ Izveštaj o rezultatima istraživanja: Uloga i značaj javnih politika koje regulišu dostupnost, promociju i oporezivanje alkoholnih pića u zaštiti prava mladih i prevenciji negativnih uticaja alkohola na razvoj mladih u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji. Centar za omladinski rad, Centar za edukaciju mladih. 2022.

¹⁰ Nacionalni program prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Republici Srbiji. "Službeni glasnik RS", broj 115 od 22. decembra 2017.

DECA I MLADI U RIZIKU OD SIROMAŠTVA I SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI

Prema definiciji koju nam nudi Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, **socijalna isključenost** jeste stanje u kojem se nalaze pojedinci/ke, odnosno grupe istisnute iz ekonomskog, političkog, kulturnog ili društvenog sistema, čime bivaju sprečeni da svojim punim kapacitetima učestvuju u društvenim odnosima i tokovima zbog svog siromaštva ili nedostatka osnovnih znanja i mogućnosti za doživotno učenje ili kao rezultat diskriminacije. Ovakve pojave pojedinca/ku ili grupe stanovništva udaljavaju od mogućnosti za zaposlenje, ostvarivanje prihoda i mogućnosti obrazovanja, kao i od uključivanja i učešća u društvenim mrežama i aktivnostima u zajednici. Isključeni pojedinci ili pojedinke, odnosno grupe imaju nedovoljan i neadekvatan pristup institucijama, organima vlasti i procesima donošenja odluka. Društveno osetljive grupe se razlikuju od opšte populacije zato što im je teže životno i društveno samoostvarenje kroz rad, prihode, obrazovanje, socijalnu podršku i zdravstvene i kulturne resurse, što za posledicu ima brojne vidove osujećenosti.

Mladi u riziku od socijalne isključenosti (nazivaju se još: osetljive grupe mladih, mladi sa smanjenim društvenim mogućnostima, marginalizovani ili vulnerabilni mladi) susreću se sa brojnim društvenim barijerama u svakodnevnom životu: prilikom ostvarivanja ljudskih prada, mogućnostima za pristup društvenim sadržajima, mogućnostima za razvoj ličnih

kapaciteta i razvojnih potencijala. Često nailaze na izazove prilikom ostvarivanja prava pred institucijama i organima. Usred barijera na koje nailaze potrebna im je podrška da bi ostvarili svoja prava, aktivno učestvovali u aktivnostima zajednice i bili ravnopravni učesnici i učesnici društva.¹¹

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, 2020. godine, u Republici Srbiji deca i mladi su najviše bili izloženi riziku od siromaštva. Dok je stopa rizika siromaštva za celokupnu populaciju iznosila 21,7%, kod dece i mladih starosti do 18 godina, iznosila je čak 24,2%. Prema objavljenim podacima Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, 2019. godine 8,2% dece starosti do 13 godina bilo je apsolutno siromašno. Među decom i mladima koji se nalaze u riziku od socijalne isključenosti i siromaštva, najveći procenat njih pripada nekoj od višestruko marginalizovanih i/ili diskriminiranih grupa: mladi Romi i Romkinje, mladi sa invaliditetom, mladi u NEET situaciji, mladi prestupnici/e, mladi zavisnici/e, mladi iz ruralnih sredina, seksualni radnici/e.

Izvori podataka: Republički zavod za statistiku, Saopštene PD10 – Anketa o prihodima i uslovima života, broj 282 – god. LXXI, Beograd: RZS, 15.10.2021

<https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/apsolutno-siromastvo/>

Globalne i nacionalne nejednakosti, kada je u pitanju alkohol šteta, ogledaju se u teretu, onesposobljavanju i izgubljenim godinama života. Dok osobe koje su već u riziku – zbog niskog socioekonomskog statusa; etničke, kulturološke ili verske manjine;

¹¹ Andrašević. I., i dr.; Rečnik omladinske politike: definisanje pojmova i subjekata omladinske politike u Republici Srbiji i njihovih uloga. Krovna organizacija mladih Srbije. Beograd. 2017.

osobe nižeg obrazovanja; ženske osobe – piju manje, ipak doživljavaju i podnose veći teret zbog konzumacije. Ova pojava naziva se **paradoksom alkohol štete**, i ogleda se u gubitku primanja, nasilju, stigmatizaciji i poremećenim porodičnim odnosima.¹²

Nizak socioekonomski status sam po sebi povećava ranjivost u odnosu na štetu uzrokovanu alkoholom, koja se kombinuje sa drugim, različitim pojavama: sticaj više faktora rizika za razvoj nezaraznih bolesti, kao što je pušenje; smanjen pristup i nizak kvalitet zdravstvene zaštite; veća dostupnost alkohola nižeg kvaliteta, kao što je domaći alkohol; kontekst u kome se alkohol konzumira; drugi aspekti

uskraćenosti susedstva u kome žive. Diskriminacija i stigma su takođe česte karakteristike siromaštva i velik izvor stresa, te se konzumacija alkohola javlja i kao pokušaj nošenja sa ovim stresorima.¹³

Konzumacija alkohola podstiče socioekonomske nejednakosti, ali dostupnost alkohola u zajednicama takođe pojačava i pogoršava ove razlike. **Ista prisutnost alkohola u zajednici sa manje resursa pričinice veću štetu nego u zajednici sa više resursa, jer nedostaju protektivni faktori koji bi zajednicu zaštitili.**¹⁴

Koji su to faktori koji utiču na alkohol štetu kod dece i mladih iz vulnerabilnih grupa?

¹² Muller. L., Clausen. T., Alcohol and global health Report 2019. FORUT – Campaign for Development and Solidarity, Norwegian Center for Addiction Research (SERAF). Gjøvik. 2019.

¹³ Ibid.

¹⁴ World Health Organization, Addressing alcohol consumption and socioeconomic inequalities: how a health promotion approach can help. Geneva. 2021.

Faktori rizika koji vode ka upotrebi alkohola

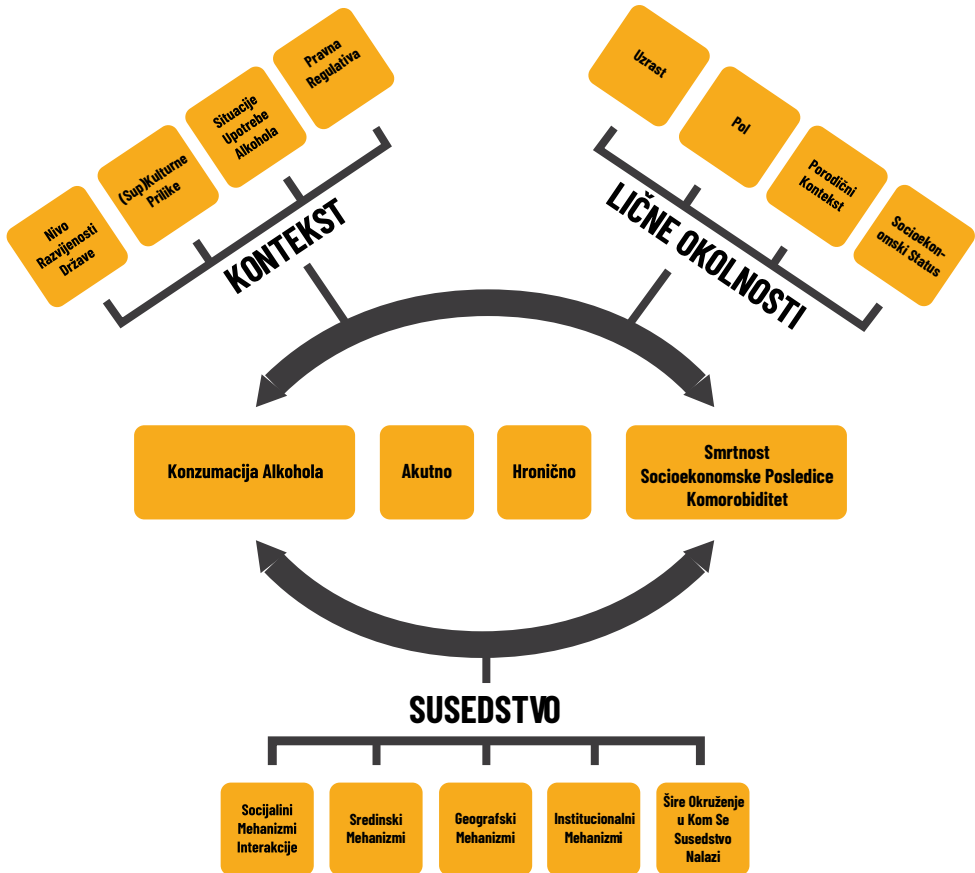
Faktori rizika koji vode ka upotrebi alkohola

Da bi se razumela sama kompleksnost problema štetne upotrebe alkohola kod dece i mladih, neophodno je razumeti različite grupe faktora koji doprinose razvoju i održavanju problema. Kao što smo videli, na štetne posledice konzumacije alkohola kod dece i mladih u riziku utiče veći broj faktora, koje nazivamo faktori rizika.

Na osnovu rezultata istraživanja različitih autora (npr. Blas et al., 2010; Rehm et al., 2010) faktore rizika upotrebe alkohola možemo svrstati u tri široke grupe činilaca: kontekstualni, lični i faktori susedstva (Grafik 1)¹⁵. Kontekstualni činiloci podrazumevaju nivo razvijenosti države, (sub)kulturalne prilike, situacije u kojima se dešava (zlo)upotreba alkohola, kao i postojeće pravne regulative. U lične faktore klasično spadaju pol i uzrast, socijeonomski status i porodični kontekst. Faktore susedstva možemo definisati kao sve okolnosti u kojima deca i mladi žive i sa kojima žive, a koje ih čine specifično vulnerabilnim za širok spektar socijalnih, zdravstvenih i ličnih problema povezanih sa alkohol štetom. Upravo razmatranje ovih faktora rizika kod adolescenata, dece i njihovih roditelja/staratelja predstavlja osnov za razumevanje fenomena štetne upotrebe alkohola.

¹⁵ Centar za omladinski rad. Istraživački izveštaj: Promena iz korena – osnaživanje i izgradnja kapaciteta marginalizovane dece i mladih za otpornost na štetu prouzrokovanu alkoholom. Novi Sad. 2021.

Grafik 1: Sistemski pristup izučavanju konzumacije i zloupotrebe alkohola. Adaptirano prema: Blas et al., 2010; Rehm et al., 2010.

KONTEKSTUALNI FAKTORI

- **(Sup)kulturne prilike vulnerabilne dece i mladih** – u odnosu na dominantnu populaciju, društveno osetljivim grupama koje pripadaju manjinskim supkulturama u jednoj državi teže su dostupni faktori samoostvarivanja, kao što su obrazovanje, posao, zdravstveni i kulturni resursi, socijalna podrška i slično, što može rezultirati u

5 tipova posledica: finansijsku (život u siromaštvu), statusnu (nemogućnost da se prate minimalni standardi svojstveni odgovarajućoj zajednici), socijalnu (isključenost iz uobičajenih tokova zajednice), razvojnu (manja mogućnost za ispoljavanje i razvoj ličnih potencijala) i ekspresivnu (manja mogućnost iskazivanja sopstvenog mišljenja i stavova). Svaka od ovih posledica se negativno odražava na zdravlje i kvalitet života mladih koji

pripadaju socijalno vulnerabilnim grupama, pri čemu je taj negativan uticaj znatno izraženiji ukoliko se više posledica javlja istovremeno, što je kod mladih iz vulnerabilnih grupacija veoma često.

Kao jedna od dominantnih supkultura u Evropi, romska nacionalna zajednica ima svoje specifičnosti koje predstavljaju faktor rizika za javljanje učestale konzumacije alkohola i njegove zloupotrebe, kako kod odraslih, tako i kod mladih. Romi danas žive uglavnom u siromašnim zemljama i imaju problem sa stalnim stanovanjem i teškoće sa stambenom situacijom, u manjoj meri koriste adekvatnu zdravstvenu zaštitu, zbog niskih higijenskih i mikroklimatskih uslova, lošeg zdravstvenog obrazovanja. Kada se govori o Srbiji, romske zajednice su specifične po svojoj infrastrukturi (improvizovane kuće napravljene od sekundarnih sirovina, bez vode i kanalizacije), ekonomskoj slabosti, etničkim enklavama i čestim konfliktima. Veliki broj romskih povratnika suočava se i sa dodatnim preprekama, u vidu neposredovanja ličnih dokumenata, jezičkih barijera koje im onemogućavaju pristup najosnovnijim pravima, što vodi i socijalnoj isključenosti. Većina Roma i Romkinja iz Srbije prvi put proba alkohol pre 10 godine, uz podršku porodice, dok 44.6% dece aktivno konzumira alkohol već sa 13 godina. Pristup alkoholu uzrokuje i pojavu porodičnog i rodno zasnovanog nasilja, neželjenih ranih trudnoća, pad kvaliteta zdravlja i bezbednosti, maloletničku delinkvenciju, što dalje utiče na mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje. Zbog ekstremnog siromaštva i društvenih normi, ova deca i mladi nemaju priliku da razvijaju zdrave navike, prenosive veštine, nemaju pristup

informacijama ili poslovima i zanimanjima, kao ni mogućnost da kroz edukaciju steknu znanja i veštine koje su im potrebne za ove poslove, usled čega ostaju na crnom tržištu ili nezaposleni.

Izvor podataka: Mihić. V., O deci koja žive i/ili rade na ulicama Novog Sada. Ekumenska humanitarna organizacija. Novi Sad. 2016.

■ **Situacije (zlo)upotrebe alkohola**

– Mladi su skloni rekreativnom ili kontinuiranom korišćenju alkohola, koje se najčešće odvija u društvu, tj. u socijalnim situacijama. Marginalizovane zajednice konzumiranje alkohola u najvećoj meri povezuju sa različitim socijalnim situacijama: kada se (nešto) slavi, dok se zabavlja sa društvom, kada su sa prijateljima ili u kafiću, žurci i sl¹⁶. Čini se da su socijalne situacije i društvena okupljanja zapravo rizik faktor za konzumaciju alkoholnih pića i kod mladih i kod njihovih roditelja. Da je sistem vrednosti i društvene norme koje se prenose sa starijih na mlađe delom odgovorne za ovakva ponašanja, pokazuje rezultat da i deca ove situacije označavaju kao one u kojima se konzumira alkohol. Periodi godine koji nisu strukturirani za mlade, kao tokom školske godine i drugih obaveza, predstavljaju posebno rizične periode za upotrebu alkohola, jer je druženje oko alkoholnih pića mladima vid strukturisanja tog vremena, bez uvida u njegove destruktivne posledice (i društvene i lične).¹⁷

■ **Zakonska regulativa** – u Srbiji je alkohol poprilično jeftin i lako dostupan, te se često sreće praksa prodaje maloletnim licima iako je to zabranjeno

¹⁶ Centar za omladinski rad. Istraživački izveštaj: Promena iz korena – osnaživanje i izgradnja kapaciteta marginalizovane dece i mladih za otpornost na štetu prouzrokovanu alkoholom. Novi Sad. 2021.

¹⁷ Ibid.

Zakonom o zaštiti potrošača. Takođe, ne postoji zakonska regulativa kojom se propisuju druge forme upozorenja i restrikcije za maloletna lica (npr. ne postoje nalepnice o štetnosti alkohola na ambalaži, ne postoji državni sistem evaluacije i praćenja konzumiranja alkohola kod mladih, itd), promocija i reklamiranje alkohola nije regulisano na adekvatan način (naročito promocija i prodaja na internetu) itd.¹⁸

- **Nivo razvijenosti države** – u zemljama sa nižim standardom života, veća je izloženost porodica i pojedinaca riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, a samim tim i rizičnim ponašanjima, uključujući i upotrebu alkohola. Nizak kvalitet života sa sobom povlači i otežan pristup obrazovanju i nizak kvalitet obrazovanja, otežano zapošljavanje, pristup uslugama institucija itd.

LIČNE KARAKTERISTIKE

- **Socioekonomski status vulnerabilne dece i mladih iz ugroženih grupa** – Nizak stepen obrazovanja, niska primanja, percepcija sopstvenog materijalnog statusa kao lošijeg u odnosu na većinu drugih ljudi i nezaposlenost su ne samo faktori koji doprinose većem stepenu konzumacije alkohola, već i faktori koji doprinose smrtnosti od posledica njegovog konzumiranja i zloupotrebe.
- **Pol i uzrast** – Većina dosadašnjih istraživanja koja je uključivala vulnerabilne mlade iz socijalno ugroženih grupa ili rizičnih susedstva ukazuje na to da je konzumacija alkohola češća kod pripadnika

muškog pola. Kada se govori o Srbiji, u istraživanju koje je sprovedeno sa decom koja žive i rade na ulicama, a koja su najčešće pripadnici romske nacionalnosti, pokazano je kako 27% njih redovno pije alkohol (Mihčić, 2011), pri čemu taj procenat iznosi 12% kod dece uzrasta 6-15 godina, a čak 63% kod adolescenata i adolescentkinja starijih od 15 godina. Stoga se čini da sa uzrastom raste prevalenca konzumiranja i zloupotrebe alkohola, upravo iz razloga što sam ulazak u adolescenciju doprinosi tome da se sa psihoaktivnim supstancama više eksperimentiše, a sama (zlo)upotreba alkohola postaje deo normativa u ponašanju, kako kod mladića tako i kod devojaka.

- **Porodično okruženje** – Različite vaspitne prakse koje se neguju unutar porodice zapravo čine pojedinca osnaženim ili ranjivim u skoro svim situacijama u kojima taj pojedinac uzima učešće tokom života. Upravo iz tih razloga, različita ponašanja roditelja/staratelja mogu znatno da doprinesu razvoju predispozicije kod deteta da počne sa konzumacijom i zloupotrebom alkohola. Roditelji/staratelji predstavljaju najvažnije uzore i izvore socijalizacije na ranom osnovnoškolskom uzrastu, te njihova ponašanja u kontekstu konzumiranja i zloupotrebe alkohola imaju važnu ulogu u razvoju zavisnosti od alkohola kod deteta, odnosno adolescenta. Međutim, prosto posmatranje ponašanja roditelja/staratelja prilikom konzumiranja alkohola nije dovoljan uslov za razvijanje istovetnog

¹⁸ Izveštaj o rezultatima istraživanja: Uloga i značaj javnih politika koje regulišu dostupnost, promociju i opozivanje alkoholnih pića u zaštiti prava mladih i prevenciji negativnih uticaja alkohola na razvoj mladih u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji. Centar za omladinski rad, Centar za edukaciju mladih. 2022.

ponašanja. Kontinuirana izloženost deteta specifičnim ponašanjima ljudi od značaja (npr. slaba roditeljska kontrola, manjak podrške i sl.) stvara podesnu osnovu za razvijanje liberalnijih stavova i emocija prema konzumaciji alkohola, što je čest slučaj u porodicama u situaciji siromaštva. Implicitne i eksplicitne poruke roditelja i staratelja u tim situacijama imaju funkciju potkrepljivanja određenih ponašanja kod deteta, što doprinosi jačanju uverenja koja deca stiču učenjem po modelu. Ukoliko se dete identifikuje sa roditeljem/starateljem koji konzumira alkohol i koji ispoljava pozitivne stavove prema konzumaciji alkohola, verovatnoća javljanja konzumacije alkohola i njegove zloupotrebe kod deteta je veća.

Korišćenje alkohola kod mladih je često povezano sa niskom roditeljskom podrškom, slabijim nadzorom, slabijom medijacijom roditelja i visokim stepenom konflikata u romskim porodicama (Kopak et al., 2012; Vaszonyi et al., 2016). Slični nalazi koji se odnose na relacije između roditelja i mladih u kontekstu konzumacije alkohola dobijeni su i u slučaju migranata, i drugih mladih iz vulnerabilnih društvenih grupa (Giallo et al., 2017; Melchior et al., 2015; Racal et al., 2020).

EFEKTI SUSEDSTVA

- **Socijalni mehanizmi interakcije** – uključuju sve socijalne procese koji se dešavaju u susedstvu. Ovi socijalni procesi utiču na ponašanja, aspiracije i stavove kod mladih koji su pod uticajem drugih ljudi u zajednici u kojoj žive. Efekat socijalnih interakcija na život mladih je prisutan zbog psihološke potrebe za pripadanjem grupi, konfirmacijom od strane ljudi sa kojima su mladi okruženi, postojanju

uzora u zajednici i sl. Susedstvo se može shvatiti kao društvena mreža za komunikaciju, izvore informacija, ali i mreža međusobnih odnosa i interakcija među njihovim članovima. U siromašnijim i rizičnim susedstvima resursi su vrlo ograničeni i nekad se stvaraju podgrupe koje se, uslovno rečeno, bore za te resurse. Koliko su važni socijalni procesi u ovakvim susedstvima govori činjenica da pojedinci koji su uspešni (npr. u školi, imaju više socioekonomski status i sl.) neretko rizikuju odbacivanje od strane okruženja. Međutim, uticaji socijalnog okruženja u kom mladi žive nisu uvek direktni, već je njihov značaj uticaj indirektan – preko porodičnih procesa. Roditelji imaju značajnu ulogu, jer susedstvo u kom žive i odgajaju decu utiče na njihov nivo distresa, na zdravlje, na veštine prevladavanja i suočavanja sa stresom, materijalna sredstva i konkretna ponašanja, što sve ima efekte na njihovo dete.

- **Sredinski mehanizmi** – podrazumevaju karakteristike susedstva koje utiču direktno na mentalno zdravlje i fizičke probleme kod ljudi – npr. izloženost nasilju, loše fizičko stanje objekata u kom se živi, loša javna infrastruktura koja je oštećena i propada, izloženost različitim zagađenjima (aerogagađenje, zagađenje zemlje, vode i sl.).
- **Geografski mehanizmi** – karakteristike prostora koje utiču na život njegovih stanovnika, kao što su prostorna udaljenost naselja u kom se živi (bilo zbog otežanog transporta ili zbog posledično otežanog pronalaženja posla u blizini naselja u kom se živi), kao i loše javne usluge u susedstvu. Ovi mehanizmi čine susedstvo još više društveno izolovanim, a njegove

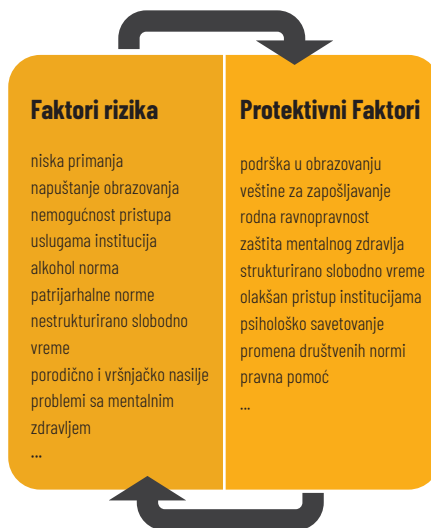
stanovnike socijalno ugroženijim.

- **Institucionalni mehanizmi** - podrazumevaju postojanje lokalnih institucionalnih resursa u susedstvu u kom mladi žive, kao što su javne ustanove i organizacije, škole, klinike, zatim prehrambene radnje, lokali, pijace, restorani, udruženja građana, organizacije mladih i za mlade, ali nažalost i blizina i dostupnost psihoaktivnih supstanci, dostupnost alkohola mladima, kao i ilegalna trgovina narkoticima. U ovaj tip mehanizama spada stigmatizacija neke grupe bazirana na javnim stereotipima ili privatnim akterima, različitoj istoriji neke grupe, specifičnoj geografiji naselja i sl. koja utiče na mogućnost školovanja, kasnije zaposlenja, kvalitetnog sprovođenja slobodnog vremena kod mladih, ali utiče i na njihovo samopoštovanje, samopouzdanje, sistem vrednosti i motivaciju.

- **Šire okruženje u kom se susedstvo nalazi** - efekte na svakodnevni život mladih, rizična ponašanja i bezbednost mladih imaju i neposredna okruženja, a ne samo uska susedstva (kvartovi). Među devojkicama, okruženje u kom se susedstvo nalazi oblikuje prevalencije rizičnih ponašanja - ako je susedstvo u sigurnom širem okruženju, prevalencije rizičnih ponašanja, zloupotrebe supstanci, rizičnog seksualnog ponašanja i sl. je značajno manja. Kod dečaka je situacija drugačija - koncentrisani rizik (u vidu nebezbednog susedstva, bez rizičnog šireg okruženja) je povezan sa većom prevalencijom rizičnih ponašanja (Graif, 2015).

Iako studije (npr. Chen et al., 2014) ukazuju na to da mladi u susedstvima sa izraženim siromaštvom pokazuju niske indikatore mentalnog zdravlja i visoku prevalenciju rizičnih ponašanja, eksperimentalne studije (npr. Osypuk et al., 2012) pokazuju da proste politike izmeštanja porodica iz siromašnih kvartova ne doprinose poboljšanju mentalnog zdravlja kod mladih. Ono što je zaista neophodno jesu intervencije i programi pomoći u samim zajednicama u kojima mladi žive.

Kako bismo neutralisali ove faktore, neophodno ih je zameniti zaštitnim (protektivnim) faktorima koji će podržati zdrav i bezbedan razvoj dece i mladih u riziku i kreirati sigurno okruženje za njihov razvoj. Zamenom faktora rizika protektivnim faktorima, deca i mladi razvijaju rezilijentnost na okolnosti koje mogu uticati ili podstaći konzumaciju alkohola, a posredno se utiče i na promene društvenih normi unutar same zajednice, kroz njenu aktivaciju i osnaživanje pojedinaca/ki (Grafik 2).

Grafik 2: Primeri faktora rizika i protektivnih faktora

Model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku

Model za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku

Kao što smo videli, konzumacija alkohola može u isto vreme biti jedna od posledica i načina nošenja sa siromaštvom i socijalnom isključenošću, ali takođe može uticati na otuđenje pojedinca/ke i njihovo socijalno isključivanje. Stoga, kako bi se adresirao problem alkohola kao prepreke razvoju, neophodno je razviti **multidimenzionalni pristup**, koji će se paralelno fokusirati na različite faktore rizika koji vode ili utiču na socijalno isključivanje.

Modela za prevenciju alkohol štete kod dece i mladih u riziku fokusira se na **osnaživanje dece i mladih iz vulnerabilnih zajednica**, "pojačavanjem" protektivnih faktora (podsticanjem i podrškom u obrazovanju, podrškom u situacijama nasilja, kreiranjem prostora za socijalnu integraciju, prevazilaženjem jezičkih barijera, prevencijom nezaposlenosti, prevencijom zavisnosti, edukacijom o reproduktivnom zdravlju itd.), kako bi se promovisala i dala podrška dugoročnim promenama. Prevencija konzumacije alkohola bazirana je na teoriji o **promeni ponašanja i društvenih normi kada deca i mladi imaju priliku za doživljavanjem drugačijih formativnih iskustava i sticanjem životnih kompetencija** koje će ih dovesti do usvajanja zdravog stila života, motivisati za ostanak u sistemu obrazovanja, podstaći na potragu za (boljim) zaposlenjem itd. Ovakav model obavezno uključuje **međusektorsku saradnju**, tako što prepoznaje postojeće nedostatke ili izazove u (ne)postojećim uslugama, i unapređuje ih aktivnostima doseganja, obezbeđuje uključivanje dece i mladih u multidimenzionalne, holističke programe u samim zajednicama, kao i proaktivan pristup velikog broja partnera. Multidimenzionalni pristup na jednom mestu deci i mladima nudi više programa podrške i zamenjuje faktore rizika i prepreke sa protektivnim faktorima, u saradnji sa institucijama, što vodi ka povećanju socijalne uključenosti.

Model se sprovodi u nekoliko faza:

IDENTIFIKACIJA (MAPIRANJE) VULNERABILNE DECE I MLADIH

Na samom početku, neophodno je da **jasno definišemo ciljnu grupu** kojoj je neophodna podrška. Ovaj korak je izuzetno važan jer svaka od vulnerabilnih grupa ima svoje naročite specifičnosti i drugačiji kontekst, kao i okolnosti koje je čine ranjivom. Već u ovoj fazi, značajno je uspostaviti međusektorski partnerski pristup državnih institucija i **organizacija civilnog društva**, zbog prikupljanja relevantnih podataka o vulnerabilnoj ciljnoj grupi. Jedan deo informacija se može prikupiti iz relevantnih (lokalnih) istraživanja, ali već u ovoj fazi je potrebno jasno identifikovati i ko su relevantni akteri u odnosu na ciljnu grupu ka kojoj se priprema intervencija. Saradnja nam može pomoći da već u startu definišemo ko su konkretna deca i mladi kojima je potrebna podrška. Prilikom uspostavljanja saradnje i razmene podataka, mora se imati na umu da razmena podataka (ukoliko uopšte postoje) o ranjivim grupama mladih (naročito za neke grupe), može biti komplikovana usled pravnih pitanja, pitanja poverljivosti i Zakona o zaštiti podataka ličnosti.¹⁹

Kao i u kreiranju bilo kog programa omladinskog rada, prvi korak je **sprovođenje analize potreba i mapiranje zajednice i ciljne grupe**, a ovo uključuje identifikaciju resursa (koje imamo i koji su nam neophodni), relevantnih aktera sa kojima treba da saradujemo (unutar i van zajednice), identifikaciju mesta i prostora gde se deca i/ili mladi nalaze (konkretno

geografske lokacije/zajednice u kojima žive, provode vreme (škola, slobodno vreme i sl.) i identifikovanje subgrupa mladih, njihovih interesovanja, potreba i narušenih prava.

Pitanja na koja tražimo odgovor su:

- Koju specifičnu subgrupu dece i/ili mladih ciljamo?
- Koju teritoriju pokrivamo?
- Gde se deca i mladi nalaze?
- Koje su njihove potrebe, koje su to njihove zajedničke prepreke, koji su to faktori koji ih čine ranjivima?
- Ko su relevantni akteri koji nam mogu pomoći?
- Koji resursi su nam potrebni i koje resurse možemo mapirati?

Na osnovu ovih informacija postavljamo pitanje koja strategija, pristup i aktivnosti za doseganje mladih su najadekvatniji. Mapiranje vulnerabilne dece i mladih bi trebalo da uključi geografsku odrednicu, uzrast, pol i stepen obrazovanja, kao i indikatore u odnosu na stepen socijalne isključenosti.²⁰

Za prevenciju alkohol štete, važno je uključiti institucije i organizacije koje ne samo da nude usluge za specifičnu ciljnu grupu, već se bave i faktorima rizika koji doprinose ili podstiču alkohol štetu. Ovi akteri ne moraju se primarno baviti temom prevencije alkohol štete, već adresiraju jedan od faktora rizika koji u konačnici, ukoliko ne bude uklonjen ili zamenjen protektivnim faktorom, vodi ka konzumaciji alkohola i alkohol šteti; sa druge strane, konzumacija alkohola vodi ka izraženijoj manifestaciji tog rizika, te je potrebno intervenisati kako bi se sprečila njegova pojava ili uticaj.

¹⁹ Kalaba, V., i dr. Priručnik za doseganje i aktivaciju teže zapošljivih mladih lica (NEET mladih) kroz omladinski rad. Centar za omladinski rad. Novi Sad. 2021

²⁰ Ibid.

DOSEZANJE DECE I MLADIH

Ova faza podrazumeva **direktan rad na terenu** u kome se nalazi naša ciljna grupa. Za ovu fazu, vrlo je važno angažovanje omladinskih radnika i radnica koje sprovode dosezanje mladih putem **uličnog omladinskog rada (outreach ili detach)**, naročito jer se ulični omladinski rad koristi kod identifikovanja i mapiranja dece i mladih koji nisu registrovani niti kod jedne državne institucije. Ovaj pristup se koristi i za aktivaciju mladih koji imaju pravo na određenu podršku, ali nisu upoznati sa činjenicom da imaju pravo na istu, ili ne veruju državnim institucijama ili jednostavno ne veruju da im iko može pomoći.

Aktivnosti dosezanja imaju još jednu specifičnu svrhu, a to je **uspostavljanje odnosa sa lokalnom zajednicom**, prvenstveno sa decom i mladima, ali i sa roditeljima i drugim relevantnim akterima u lokalnoj zajednici (neformalnim lokalnim vođama, školama, verskim ustanovama, mesnim zajednicama, ograncima biblioteka, zdravstvenim ustanovama, sportskim salama, udruženjima vulnerabilnih grupa i sličnim akterima, ako postoje u zajednici).

Formiranje **mobilnih terenskih zajednica** doprinosi lakšoj cirkulaciji informacija i aktivnosti u lokalnoj zajednici i uspostavljanju poverenja između dece i/ili mladih i omladinskih radnika/ca, a istovremeno pomaže boljem upoznavanju situacije i odnosa u zajednici, izazova i potreba koji možda nisu identifikovani na samom početku.

Predlog je da u aktivnostima dosezanja ne učestvuju samo omladinski radnici/e, već da bude uspostavljena i **volonterska struktura**, tj. da se na terenu obezbedi vršnjačka podrška. Deca i mladi u riziku

lakše će se povezati sa osobama koje su im godinama bliže, na približno su istom socijalnom i emocionalnom razvoju (ili su mladi nedavno prošli kroz taj nivo razvoja), te će se bolje razumeti, dele iste kulturološke obrasce (način oblačenja, sleng, muzika koju slušaju, korišćenje društvenih mreža itd.). Ovu funkciju mogu ispunjavati volonteri/ke, čije učešće na projektu može varirati od potreba i kapaciteta organizacije, te i njihovi profili mogu biti različiti. Volonteri/ke mogu biti zaduženi za sprovođenje programa/radionica/povremenih aktivnosti, mogu biti samo prisutni na terenu kao podrška... Međutim, neophodno je sprovesti adekvatno **jačanje kapaciteta i njihovo osnaživanje za rad sa decom i mladima u riziku**. Ovakav vid edukacije preporučljivo je izvesti korišćenjem metoda neformalnog obrazovanja, baziranog na iskustvenom učenju, koje će obuhvatiti učenje o alkohol normi i alkohol šteti, diskriminaciji, predrasudama i stereotipima, empatiji, socijalnoj pravdi, različitosti, identitetu, interkulturalnosti, sticanju znanja i veština za radioničarski rad, posebno sa naglaskom na terenski rad, zaštita i sigurnost deca i mladih u omladinskim aktivnostima. **Takođe, neophodno je volonterima obezbediti odgovarajuću podršku i superviziju tokom čitavog procesa**, tj. podršku omladinskih radnika i radnica koji će pratiti individualni razvoj volontera/ke i ujedno pružati podršku tokom rada na terenu te pomagati volonteru/ke u procesu samorefleksije i evaluacije sopstvenog rada. Važno je da i za volontere/ke, učešće u modelu ima svoju (ličnu, socijalnu, profesionalnu) razvojnu vrednost. Volonteri/ke moraju imati obezbeđene najmanje putne troškove i hranu/osveženje tokom sprovođenja aktivnosti, kao i potreban materijal, a u idealnoj situaciji, i određen vid finansijske nadoknade za svoj rad.

Omladinski rad predstavlja stručni, pedagoški rad sa mladima koji se odvija

izvan sistema formalnog obrazovanja, tj. u okviru slobodnog vremena mladih, i u koji se mladi uključuju na dobrovoljnoj osnovi. Omladinski rad je komplementaran sa formalnim obrazovanjem. Predstavlja planiran (i kontinuiran) proces obrazovnog karaktera, kreiran sa svrhom pružanja podrške mladima u procesu osamostaljivanja.

Aktivnosti omladinskog rada organizuju se sa mladima i za mlade, a koriste se metode neformalnog obrazovanja i informisanja. Takođe, omladinski rad nastoji da unapredi uslove za lični i društveni razvoj mladih u skladu sa njihovim potrebama i potrebama društva.

Omladinski rad zasniva se na tri osnovna principa:

1. pripremanje i podsticanje mladih na aktivno učešće,
2. podsticanje i omogućavanje kontinuiranog preispitivanja vrednosti i uverenja mladih i
3. podsticanje i promovisanje prihvatanja i razumevanja drugih.

Izvor: Rečnik omladinske politike

MOBILNI OMLADINSKI KLUB CZOR-A

Mobilni omladinski klub (MOK) prepoznat je kao primer dobre prakse i višestruko nagrađivan program terenskog omladinskog rada na nacionalnom i evropskom nivou.

Koncept se sastoji u odlasku u ruralne, ekonomski i socijalno izolovane zajednice, gde mladi nemaju mogućnost mobilnosti i pristup merama podrške, a koja se većinski nalaze u centrima gradova. Mobilne jedinice odlaze na mesta gde se mladi nalaze i tamo rade direktno za njima. U ovom konkretnom slučaju u pitanju je kombi koji je dizajniran da bude privlačan mladima, a u kojem se prenose svi potrebni rekviziti, oprema i materijali za rad sa mladima. Neke od tih zajednica su prilično zatvorene sa visokom stopom kriminalnih aktivnosti i upotrebom alkohola i drugih PAS. Stoga, bezbednost i sigurnost mora biti na prvom mestu kako mladih, tako i omladinskih radnika/ca. Preporuka i standard rada u ovakvim situacijama je da se uvek radi u paru ili više parova, po mogućstvu mešanim parovima po polu. Omladinski radnici i radnice, kao i volonteri/ke treba da imaju jasne i vidljive oznake organizacije za koju rade (to mogu biti majice, prsluci, i sl). Omladinski radnici i radnice, kao i volonteri/ke moraju proći obuku o Zaštiti i sigurnosti dece i mladih pre izlaska na teren.

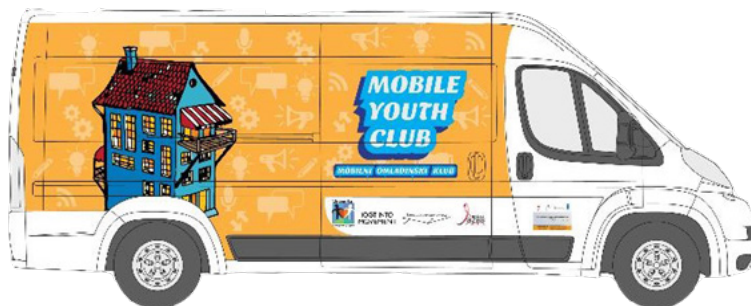
Pri ulasku u zatvorenu zajednicu jedan od prvih koraka je uspostavljanje poverenja, kako sa samim mladima, tako i sa ostalim članovima zajednice. Pripreme aktivnosti uključuju sastanke sa svim relevantnim lokalnim akterima, radi razmene informacija, resursa i razvoj odnosa poverenja.

Iako su aktivnosti koje sprovodimo namenjene mladima, kada radimo u zajednicama sa većinski romskom populacijom, preporuka je da se organizuju i aktivnosti za decu nižeg uzrasta. Ovim obezbeđujemo učešće mladih Romkinja, koje uglavnom imaju odgovornost da brinu o svojim mlađim članovima porodice.

Početne aktivnosti, koje su se pokazale kao uspešne su aktivnosti slobodnog vremena

(sportske, muzičke, zabavne takmičarske). Ove aktivnosti, pored principa da mladi korisno koriste svoje slobodno vreme, a čime se vrši prevencija nasilja i prevencija upotrebe PAS, služe i za uspostavljanje poverenja i prikupljanje više informacija o životnim kontekstima mladih. Omladinski radnici imaju zadatak da u ovom koraku identifikuju i mapiraju mlade kojima su narušena prava i koji su u riziku.

PROGRAMI PODRŠKE NA JEDNOM MESTU

Na osnovu identifikovanih potreba zajednice, odnosno dece i/ili mladih, kreiramo **dugoročne holističke edukativne i programe podrške**, koji će za cilj imati neutralisanje faktora rizika, odnosno osnaživanje ili stvaranje protektivnih faktora, kroz razvoj i sticanje veština kod dece i/ili mladih, koje će ih učiniti rezilijentnima na alkohol štetu. U zavisnosti od stanja i potrebna zajednice, ovo može biti razvoj prenosivih veština (npr. komunikacijske veštine, timski rad, rešavanje konflikata), edukacija o bolestima zavisnosti i psihoaktivnim supstancama, pomoć u učenju i izvršavanju domaćih zadataka, čak i aktivnosti slobodnog vremena (npr. filmske večeri, igranje društvenih igara), čiji primarni cilj ne mora biti sticanje veština već kreiranje sigurnog i bezbednog prostora za kvalitetno provođenje slobodnog vremena u zdravom okruženju.

Prilikom kreiranja, sprovođenja, praćenja i evaluacije programa, važno je zadržati

element **medusektorske saradnje**, tj. aktivno uključiti i druge organizacije i institucije u njihovu realizaciju (naročito ako programi zahtevaju specifičnu ekspertizu, npr. reproduktivno zdravlje, psihološko savetovanje i sl.). Medusektorska saradnja ostaje važna i zbog daljih mogućih intervencija na nivou individualnih slučajeva, kada je neophodna intervencija državne institucije (npr. u slučaju identifikacije deteta/mlade osobe koja je žrtva porodičnog nasilja), kada je potrebno obavestiti državne institucije i uključiti ih u izmeštanje deteta/mlade osobe iz akutnog, nebezbednog okruženja. Zahvaljujući uspostavljenom odnosu poverenja i poverljivosti, omladinski radnici/e imaju više šanse da saznaju od deteta ili mlade osobe ovakve informacije (važno je imati na umu da omladinski radnici/e treba da rade u najboljem interesu deteta i/ili mlade osobe, te da joj unapred pojasne razliku između odnosa poverenja i poverljivosti, kao i dete tj. mladu osobu informišu o potrebi za kontaktiranjem/ uključivanjem institucije, ukoliko do toga dođe). U ovakvim situacijama, naročito je važno da organizacije imaju uspostavljene **organizacione politike i procedure koje se**

bave zaštitom i sigurnošću dece i mladih u omladinskim aktivnostima, kao i da poznaju Etički kodeks omladinskog rada i mehanizme/usluge institucija koje su im na raspolaganju.

Programi moraju biti sprovedeni u lokalnim zajednicama u kojima deca i mladi žive, radi olakšanog pružanja podrške, a da bi im se dodatno olakšao pristup uslugama, neophodno je da se svi programi dešavaju na istom mestu – princip "jednog šaltera". Princip jednog šaltera ili "one-stop-shop" je model koji dobija sve više na značaju, a upravo zbog multidimenzionalnih poteškoća sa kojima se mladi suočavaju. **Jedan šalter bazira se na pristupu da mlada osoba sve mere podrške koje su joj potrebne može dobiti na jednom mestu – u ovom slučaju, u samoj lokalnoj zajednici.** Ovo je samo još jedan razlog zbog kog je međusektorska saradnja važna, jer će institucije sistema već biti delimično prisutne sa svojim uslugama (ili makar informacijama) u samoj zajednici, te će deci i mladima umnogome biti olakšan pristup sistemskoj podršci.

U kreiranju sadržaja programa, važno je **jasno definisati ishode programa**, tj. koji su to ciljevi, kao i kompetencije koje će dete/mlada osoba steći učešćem u programu, te kroz kontinuirano sprovođenje, praćenje i evaluaciju programa utvrditi stepen ostvarenja ishoda. Takođe, važno je i na individualnom nivou, ali i na nivou zajednice, pratiti kako realizacija programa utiče na stavove prema konzumaciji alkohola i promene unutar zajednice, kada govorimo o alkohol šteti, te je poželjno obezbediti i evaluaciju programa na kraju realizacije, kao i nakon određenog vremena (a u idealnoj situaciji, nastaviti kroz omladinski rad pružati podršku ciljnoj grupi).

Kako bi usvajanje veština i promena ponašanja za decu i mlade bilo što više participativno, iskustveno i zabavno, preporuka je koristiti **interaktivne metode i tehnike neformalnog obrazovanja**, dizajnirane tako da odgovaraju uzrasnoj grupi sa kojom se radi. Ove aktivnosti tj. same programe mogu sprovesti i volonteri/ke, sa odgovarajućim kompetencijama (ili nakon jačanja njihovih kapaciteta kroz obuke), uz superviziju i podršku omladinskih radnika/ca.

Kako bi se pratio rad sa decom i mladima i razvoj grupe, neophodno je da svaki program, pored kurikuluma, bude praćen i odgovarajućim planom sesija, kao i izveštajem nakon sprovedene sesije, koji će dati uvid u to u kom pravcu se grupni i individualni razvoj kreće, te na koji način je potrebno prilagoditi dalji rad. U pripremi plana sesije i pisanju izveštaja, preporuka je uključiti i volontere/ke, koji mogu dati dodatne uvide u individualne potrebe dece i mladih sa kojima rade, a ovakav vid njihove participacije takođe podstiče njihovu samostalnost i osećaj vlasništva nad programima organizacije.

Tokom 2022. godine, CZOR je u udaljenim zajednicama Novog Sada – Klisa (Veliki rit), Adice i Šangaj, sprovodio **6 edukativnih holističkih programa** (pomoć i podrška u učenju, program mentalnog zdravlja, edukacija o alkohol šteti i rodno zasnovanom nasilju, sticanje i razvoj prenosivih veština, aktivnosti slobodnog vremena, sticanje i razvoj digitalnih veština) u trajanju od 8 meseci. U svakom od programa učestvovalo je između 20 i 30 dece i adolescenata, uzrasta od 8 do 18 godina, uglavnom iz romske, albanske i aškalijske populacije, koji se nalaze u vrlo izraženom riziku od socijalne isključenosti.

Svaki program imao je jasno definisan kurikulum, u čijem su kreiranju i sprovođenju učestvovala organizacije civilnog društva i predstavnici/e institucija koje se bave navedenim temama, a korišćene su interaktivne metode neformalnog obrazovanja. Svi programi sprovedeni su u lokalnim zajednicama, na mestima gde deca i mladi provode slobodno vreme (sportskim i dečijim igralištima, livadama), kao i prostorijama koje su za ove potrebe ustupali lokalni akteri (prostor stare džamije u Velikom ritu, ogranak Gradske biblioteke „Trifun Dimić“ u Šangaju, prostorije Mesne zajednice Šangaj itd.), a aktivnosti za mlade su povremeno, radi povećanja integracije sa mladima iz tipične populacije i sticanja osećaja vlasništva nad omladinskim prostorima, realizovane i u prostorijama CZOR-a i Omladinskog centra OPENS. U praksi, programi su funkcionisali kroz najmanje jednu mesečno aktivnost/radionicu u zajednici, u okviru jednog programa, dakle ukupno najmanje 6 aktivnosti na terenu mesečno, u svakoj od zajednica.

Kao dodatak priručniku, priloženi su kurikulumi navedenih programa, sa predviđenim ishodima učenja. Ovi kurikulumi mogu poslužiti kao osnova za dalje prilagođavanje ili kreiranje drugih programa.

Dakle, postoje **neophodni elementi za uspešan razvoj i primenu bilo kog programa koji će se baviti prevencijom alkohol štete od dece i mladih u vulnerabilnim zajednicama.** To bi bili:

Međusektorska saradnja i održivost – kako osigurati kontinuitet programa?

Međusektorska saradnja i održivost – kako osigurati kontinuitet programa?

Sprečavanje alkohol štete i osnaživanje dece i mladih daleko je lakše i kvalitetnije ukoliko se angažuje cela zajednica. Kao što smo mogli videti, alkohol šteta doseže do svih delova društva, multidimenzionalna je i istovremeno izaziva i pojačava faktore koji vode kao socijalnoj isključenosti i siromaštvu. U obezbeđivanje socijalnog uključivanja dece i mladih **neophodno je okupiti različite aktere i sektore**, koji decu i mlade posmatraju sa različitih aspekata. Da bi međusektorska saradnja bila kvalitetna i uspešna, kao uslov je potrebna dobrovoljnost svih subjekata uključenih u dijalog. Međutim, istraživanje koje je Misija OEBS-a podržala 2016/2017. godine pokazalo je da je međusektorska saradnja u lokalnim zajednicama nedovoljno razvijena. Partnerstva se najčešće realizuju kroz realizaciju pojedinačnih projekata i aktivnosti, a retko su usmerena na programsko rešavanje nekog od problema koji mlade u zajednici pogađa.²¹

Potreba za međuresornom saradnjom među institucijama u cilju unapređenja kvaliteta života dece/mladih iz vulnerabilnih grupa i više je nego očigledna. Veliki broj organizacija i institucija svoje aktivnosti sprovodi u sopstvenim prostorijama, omladinskim klubovima, centrima ili sličnim prostorima²², koji su udaljeni ne samo geografski od vulnerabilnih grupa, već i sadržinski – programi ne odgovaraju njihovim potrebama, metode koje se koriste nisu prilagođene deci i mladima. Kao posledica toga, usluge namenjene vulnerabilnim grupama su nevidljive i teško dostupne – zajednica o njima nije informisana, ne zna kako da im pristupi i da li na to ima pravo, nema uslova da im pristupi jer su daleko od njihove zajednice, a pojedinci/ke ne poseduju dokumenta pomoću kojih mogu ostvariti svoja prava. Saradnja između organizacija civilnog društva i institucija najčešće počiva na volji i senzibilitetu pojedinaca sa jedne i sa druge strane, što predstavlja dobru polaznu osnovu za kvalitetan međusoban odnos. Jasno je da i organizacije civilnog društva i institucije imaju ograničene resurse i kapacitete, a pojedine institucije imaju i zahtevne procedure koje dodatno onemogućavaju fleksibilnost njihovih usluga.

Upravo zbog toga je i preporuka akterima koji se bave zaštitom dece i mladih i unapređenjem kvaliteta njihovog života usmeravanje ka razvijanju mreže omladinskih radnika/ca i volontera/ki koji već predstavljaju jedan od činilaca sigurnog okruženja za decu i mlade iz vulnerabilnih grupa. Omladinski radnici/e i drugi praktičari/ke omladinskog rada lakše dosežu vulnerabilne mlade, koriste metode rada koje su mladima prijemčivije i prilagođenije, te imaju veću fleksibilnost u pristupu. Zbog toga bi umrežavanje

²¹ Misija OEBS-a u Srbiji. Edukativni paket za jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva mladih i za mlade i kancelarija za mlade za socijalno uključivanje mladih iz osetljivih grupa. Beograd. 2020.

²² Centar za omladinski rad. Istraživački izveštaj: Promena iz korena – osnaživanje i izgradnja kapaciteta marginalizovane dece i mladih za otpornost na štetu prouzrokovanu alkoholom. Novi Sad. 2021.

institucionalnih struktura sa delovima civilnog sektora predstavljalo resurs koji obuhvata sve aktere zaštite mladih, a u koje mladi imaju poverenja. Na ovaj način, prisustvo institucija i organizacija predstavljalo bi dodatan protektivni faktor za decu i mlade iz vulnerabilnih grupa.

Širok spektar programa (javno zdravlje, neformalno obrazovanje, zapošljivost, itd.) čini adekvatnu okosnicu u okviru koje se mogu organizovati različite aktivnosti sa decom i mladima iz vulnerabilnih grupa, ali i sa njihovim roditeljima. Uz podršku civilnog sektora, odnosno pre svega volontera i volonterki, omladinskih lidera i liderki i omladinskih radnika i radnica koji su prepoznati kao značajan ljudski faktor, čini se da bi međuresorna saradnja bila najefikasniji mehanizam koji bi mogao da unapredi kvalitet života dece/mladih iz vulnerabilnih grupa kada se govori o konzumaciji alkohola i faktora rizika koji na konzumaciju utiču. Organizovanjem programa iz polja ekspertize svake od institucija, u saradnji sa civilnim sektorom, doprinelo bi se stvaranju mreže institucionalne podrške deci/mladima iz vulnerabilnih grupa, te bi tako na sveobuhvatan način moglo da se pristupi navedenom problemu, počevši od identifikacije rizičnog ponašanja, pa sve do sprovođenja adekvatnih programa podrške u sigurnom okruženju koje bi bilo kreirano dugoročnim zalaganjem međusektorske saradnje.

Saradnja između organizacija civilnog društva i institucija može da bude ostvarena u zavisnosti od zainteresovanosti i prepoznavanja, resursa i ciljeva. Pokretanje saradnje podrazumeva nekoliko faza (Grafik 3). Mapiranje partnera je prvi korak. Ko su institucije, organizacije i pojedinci koji se bave decom i mladima u zajednici? Stupanjem u kontakt i iniciranjem saradnje postavlja se pitanje šta je zajednički cilj, odnosno šta želimo da postignemo. Cilj je ostvariv samo uz definisanje jasnih uloga, mandata i zaduženja, što je potrebno odrediti i jasno definisati. Uloge se definišu sagledavanjem resursa koji svako od partnera ima.²³

Grafik 3: Faze saradnje²⁴

²³ Misija OEBS-a u Srbiji. Edukativni paket za jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva mladih i za mlade i kancelarija za mlade za socijalno uključivanje mladih iz osetljivih grupa. Beograd. 2020.

²⁴ Ibid.

Neke od preporuka koje su proistekle kroz međusektorsku saradnju na projektu „Promena iz korena“ tiču se upravo uspostavljanja kontinuiranog modela saradnje koji, prema mišljenju i iskustvu organizacija i institucija može da funkcioniše, a koji može da ima različite oblike:

- zajedničko ispitivanje potreba, kreiranje, osmišljavanje, sprovođenje i evaluacija programa i aktivnosti u lokalnim zajednicama,
- formiranje formalnih ili neformalnih radnih grupa/tela/platforme za razmenu informacija i resursa o vulnerabilnoj zajednici,
- zajedničko prikupljanje sredstava za sprovođenje programa kroz projektno finansiranje, namenjenih ovoj ciljnoj grupi,
- ostvarivanje formalne saradnje kroz potpisivanje Memoranduma o saradnji u kojima će biti iskazana zajednička namera i posvećenost za obezbeđivanje veće
- zaštite dece i mladih od alkohol štete, kroz međusektorsku i dugoročnu saradnju,
- zagovaranje ka donosiocima odluka za integraciju modela u usluge koje nude institucije, čime bi se obezbedila njihova održivost kroz institucionalno finansiranje.

Preporuke za uspešnu primenu i unapređenje modela za prevenciju alkohol štete

Preporuke za uspešnu primenu i unapređenje modela za prevenciju alkohol štete

U toku perioda sprovođenja projekta, pažljivo je praćen i beležen razvoj predstavljenog modela i na koji način metodologija utiče na promene i veću zaštitu dece i mladih u udaljenim zajednicama od štete uzrokovane alkoholom, te, pored već navedenih tema, postoje posebni aspekti modela kojima treba posvetiti naročitu pažnju.

- **Uloga omladinskog rada.** Zbog specifičnosti zanimanja kojim se bave, praktičari/ke omladinskog rada su najpodesniji da pružaju podršku na terenu deci i mladima iz vulnerabilnih grupa, jer kroz svoju edukaciju uče kako da smišljeno kreiraju okruženja u koja se mladi uključuju, tj. u kojima uče i razvijaju se. Omladinski rad garantuje pravo na učešće, poštovanje, prihvatanje i razvoj svakoj mladoj osobi. Pored toga što rade sa vulnerabilnom decom i mladima, omladinski radnici istu ovakvu podršku treba da pružaju i volonterima/kama koje sa njima rade kroz modele vršnjačke podrške. Omladinski radnici/e takođe znaju kako osiguraju bezbednost sve dece i mladih na terenu, te da uspostavljaju odnos sa zajednicom, roditeljima,

relevantnim lokalnim akterima itd. Međutim, omladinski radnici/e nisu superheroji. I njima je neophodno obezbediti odgovarajuću superviziju i podršku, naročito s obzirom na vrlo izazovne aspekte terenskog rada sa decom i mladima u riziku.

- **Participacija dece i mladih iz lokalne zajednice.** Neophodna su najmanje 2 vida participacije dece i mladih u sprovođenju modela. Jedan se odnosi, pre svega, na sprovođenje participativnog istraživanja baziranog na zajednici. U pitanju je kolaborativni pristup dizajnu istraživanja i implementaciji istraživačkih podataka koji naglašava integraciju potreba i želja učesnika (u ovom slučaju to bi bila deca, mladi, njihovi roditelji, pojedinci i institucije koje sprovode programe u zajednici mladih i sl.) u istraživački dizajn. Participativno istraživanje zasnovano na potrebama zajednice podrazumeva uključivanje varijabli kao što su: karakteristike susedstva u kom mladi žive, njihovog socioekonomskog statusa i kulturalnog konteksta u kreiranje programa za mlade. Ako je ovakav program dobro osmišljen i implementiran, onda su potrebe, verovanja i ponašanja koja imaju veze sa blagostanjem mladih inkorporirana u istraživački dizajn i u programe koji iz njega proizilaze. U ovom pristupu, naučnici, ključni akteri zajednice i sama zajednica učestvuju u razvoju i evaluaciji specifičnih intervencija, zajedno identifikujući izazove. Ovako kreiran program omogućava da bude obezbeđena relevantnost – aktivnosti koje će se sprovesti moraju biti relevantne za potrebe i interesovanja konkretnih mladih, ali i senzitivne na osetljive teme, stavove, ponašanja isl. grupe od interesa. Sa druge strane, participacija se može

obezbediti i kroz aktivno uključivanje dece i mladih u riziku u sprovođenje programa – kroz njihovo integrisanje u volontersku strukturu. Ovo zahteva dodatan nivo individualne podrške od strane omladinskih radnika/ca, sa napomenom da se od ove dece i mladih ne može očekivati isti nivo odgovornosti kao od već edukovanih i osnaženih volontera/ki – sa decom i mladima u riziku se, korišćenjem omladinskog rada, može raditi na tome da postepeno preuzimaju samostalne uloge u sprovođenju programa (npr. da pozivaju/okupljaju decu i mlade na lokacijama gde se program sprovodi, da učestvuju u realizaciji pojedinačnih aktivnosti i sl.), čime se dodatno pojačava osećaj vlasništva članova zajednice nad programima.

- **Povezivanje sa drugim organizacijama i institucijama**, koje su pozicionirane u različitim sistemima (obrazovnom sistemu, sistemu socijalne zaštite, sistemu zapošljavanja, zdravstvenom sistemu). Za ovo je neophodno obezbediti veću međusektorsku saradnju i aktivno uključivanje institucija i organizacija, te ih podsticati (naročito institucije) da i one budu kreatori i inicijatori promene i veće zaštite. Omladinski radnici pružaju mladima podršku kroz informisanje o mogućim merama i mogućnostima za njihovo dalje uključivanje u usluge sistema, kao i što uspostavljaju kontakt po potrebi, poštujući princip poverljivosti i profesionalne etike, sa nadležnim institucijama: Nacionalnom službom za zapošljavanje, Centrom za socijalni rad i policijom. U međusektorskom pristupu, važno je da omladinski radnici i radnice imaju uspostavljene odnose i osobu od poverenja u svakoj od navedenih institucija.

- **Održavanje odnosa sa institucijama.**

Nažalost, veliki broj institucija i ustanova vezan je vrlo kompleksnim procedurama i hijerarhijom. Sa druge strane, u organizacijama civilnog društva česte su promene na nivou ljudskih resursa, te saradnja koja zavisi i počiva na po jednom predstavniku/ci može biti lako izgubljena. Zbog toga je potrebno redovno održavati ove odnose, uspostaviti što konkretnije mehanizme saradnje koji će uključivati aktivno učešće i vlasništvo obe strane nad programom. U idealnom odnosu, potpisivanje memoranduma o saradnji može predstavljati krunu ovakvog odnosa, ali u praksi to može biti poseban izazov, te je potrebno redovno evaluirati međusobne odnose partnera i imati fleksibilan pristup prema formalizaciji partnerstva.

- **Jačanje kapaciteta institucija i organizacija za doseganje i aktivaciju dece i mladih** koje će obuhvatati njihovu edukaciju o specifičnostima vulnerabilnih mladih, faktorima rizika za socijalnu isključenost, osnovama zaštite i sigurnosti dece i mladih u omladinskom radu (naročito terenskom radu), upoznavanje sa metodama neformalnog obrazovanja, te naročito sadržati edukaciju i informisanje o alkohol šteti. Osim toga, preporuka je da se radi na senzibilisanju institucija ka marginalizovanim ciljnim grupama (da razumeju potrebe i kontekste, da prevaziđu predrasude i stereotipe prema određenim marginalizovanim grupama), senzibilisanje i otvaranje ka organizacijama civilnog društva (u pravcu razumevanja da organizacije imaju kapacitete i resurse, kao i veću proceduralnu slobodu, te samim tim mogu biti produžena ruka institucija i razmenjivati informacije sa i na terenu), kao i raditi na osnaživanju institucija

da se izmeštaju iz centrala i odlaze u lokalne zajednice, ka marginalizovanim društvenim grupama. Ovo se takođe odnosi na organizacije civilnog društva, koje treba upoznati sa postojećim uslugama i kapacitetima institucija, njihovim dometima i procedurama; ali ih takođe podsticati da se izmeste iz svojih prostora (omladinskih klubova, omladinskih centara i sl.). Preporuka je da institucije i organizacije učestvuju na specijalizovanim obukama namenjenim jačanju njihovih kapaciteta za doseganje, aktivaciju i osnaživanje mladih iz vulnerabilnih grupa, a u svakom slučaju, poželjno je da institucije i organizacije među svojim zaposlenima imaju i profesionalne omladinske radnike/ce koji svakako u svojoj edukaciji za ovo zanimanje stiču već navedene kompetencije.

- **Povezivanje sa zajednicom.**

Kontinuirano raditi na obezbeđivanju podrške unutar same vulnerabilne zajednice i održavanju dobrih odnosa sa relevantnim lokalnim akterima. Ovo mogu biti lokalne institucije (npr. mesne zajednice, ogranci gradske biblioteke), religijske institucije koja deluje na lokalnu (npr. crkva, manastir, džamija), osoba koje su u zajednici prepoznate kao lideri/ke (osobe koje mogu uticati na veće doseganje, informisanje i uključivanje dece i mladih, a koje ostatak zajednice zbog njihovog uspeha ili zanimanja posmatra kao vođe zajednice npr. hodža, sveštenik, nastavnik koji živi u lokalnoj zajednici i sl.) ili organizacije koje deluju u zajednici ili okupljaju pripadnike/ce vulnerabilne grupe i prepoznate su od strane zajednice kao važne (npr. romska udruženja).

- **Uključivanje roditelja.** Važno je ostvariti odnos sa roditeljima, kroz

njihovo upoznavanje sa organizacijom, osobama koje provode vreme sa njihovom decom i sadržajem koji se nudi. Kontakt sa roditeljima važan je i zbog utvrđivanja iz kakvog porodičnog konteksta dete ili mlada osoba dolazi, zbog bolje zaštite (uspostavljanje odnosa sa roditeljima može da ukaže da li je dete ili mlada osoba izložena nasilju ili zlostavljanju unutar porodice, kakvog je socioekonomskog statusa porodica, da li postoji podrška unutar porodice, da li postoji roditeljska medijacija, itd.). Istovremeno, važno je i da se kod roditelja podigne svest o štetnom uticaju alkohola, naročito imajući na umu uticaj porodice na formiranje stavova i vrednosti kod dece i usvajanje navika. Takođe, dobro je biti svestan i da mladi u periodu adolescencije teže ka individualnošću, nezavisnošću i "oslobađanju" od uticaja roditelja, te treba biti posebno osetljiv za ovaj odnos i ne forsirati uključivanje roditelja bez saglasnosti mlade osobe, sem ukoliko to nije neophodno zbog ugrožene bezbednosti i zdravlja mlade osobe (vrednost poverljivosti u omladinskom radu).

- **Fleksibilnost u realizaciji programa.**

Programi omladinskog rada podrazumevaju planiran proces, međutim, kada se sprovodi terenski omladinski rad, važno je obezbediti veću fleksibilnost u sadržaju (kurikulumu) programa. U praksi, važno je uvek voditi računa o prilagođavanju potrebama pojedinaca i grupe – ukoliko se tokom sprovođenja programa o mentalnom zdravlju pokrene pitanje reproduktivnog zdravlja, važno je imati kapacitete za facilitiranje ovakve diskusije (zbog čega je važno da su na terenu prisutni/e omladinski radnici/e), te prilagoditi dalji sadržaj programa ovim potrebama, tj. utvrditi da li

postoji potreba za novim, dodatnim programom ili je tema pokrenuta iz neke akutne situacije u zajednici (npr. u zajednici se "proneo glas" da je neka mlada osoba zatrudnela, te je ovo tema kojom su mladi trenutno okupirani; ili može biti da mladi osećaju da nisu dovoljno informisani o ovoj temi i ispoljavaju rizično ponašanje).

- **Osetljivost u pristupanju zajednicama.**

Neke zajednice su zatvorenije od drugih, nepoverljive prema osobama koje dolaze "izvana". Ovo može imati veze sa kulturološkim razlikama, nepoverenjem prema institucijama, a može biti i posledica jednokratnih intervencija koje su organizacije imale, pa zajednica više ne prepoznaje OCD kao nekoga ko je tu da napravi dugoročnu promenu i zadrži se u zajednici. Osim toga, kada su u pitanju vulnerabilne zajednice koje pripadaju određenim supkulturama (npr. romske zajednice), karakterišu ih specifična kultura i vrednosti. Važno je imati na umu da omladinski radnici/e i organizacije nisu tu da tu kulturu menjaju, već da unutar nje rade na osnaživanju mladih da, kao deo svoje kulture, steknu kompetencije i rezilijentnost u odnosu na rizično ponašanje, konkretno, konzumaciju alkohola i, u konačnici, budu socijalno uključeni i imaju veći kvalitet života od svojih roditelja. Takođe, važno je biti informisan i senzibilisan u odnosu na kontekst u kome se radi i već postojeće konflikte u samoj zajednici (npr. između dve supkulturne grupe), te sprovoditi programe tako da se ti konflikti ne uzrokuju niti dodatno produbljuju ili podstiču.

- **Analiza i praćenje rizika.** Od samog početka dizajniranja intervencije, pa i u toku njenog sprovođenja,

potrebno je redovno raditi analizu i procenu mogućih rizika. Ova analiza treba da uključi aspekte terenskog rada (koje rizične situacije mogu iskrsnuti na terenu, npr. konflikti među supkulturama u zajednici), međusektorske saradnje (npr. promene u hijerarhiji, strukturi ili reorganizacija nadležnosti unutar institucija) i uzme u obzir specifičnosti ciljne grupe (npr. ako je u pitanju rad sa migrantskom populacijom, uzeti u obzir mogućnost njihovog napuštanja zajednice u kojoj se nalaze i odlazak u drugu zemlju). Analizu rizika treba da prati plan za upravljanje rizicima i način na koji će se pratiti njihovo pojavljivanje.

- **Rodna (ne)ravnopravnost.** U pojedinim marginalizovanim zajednicama, devojčice i devojke se nalaze u izrazito nepovoljnijem položaju u odnosu na svoje vršnjake muškog pola. Od devojčica se često očekuje da brinu o svojim mlađim srodnicima, a neretke su i situacije da devojka nije dozvoljen izlazak iz zajednice (ili čak dvorišta smeštaja u kome žive), bez prisustva muškog člana porodice. Stoga je potrebno biti pripremljen na ove situacije i uraditi prilagođavanje programa u vidu: obezbeđivanja volonterske podrške za "čuvanje" mlađe braće i sestara kako bi devojke mogle neometano učestvovati u aktivnostima, primena individualnog pristupa u realizaciji programa, povećan rad na sticanju poverenja od strane roditelja i njihovo aktivno uključivanje u učešće devojaka u programu, sprovođenje programa u odvojenim (geografski i u pogledu termina) "muškim" i "ženskim" grupama, obezbeđivanje volonterki a isključivanje volontera muškog pola iz realizacije programa u kojima

učestvuju devojke i slična rešenja.

- **Svest o egzistencijalnim potrebama lokalne zajednice.** Vulnerabilne zajednice su često vrlo izraženo egzistencijalno ugrožene, polazeći od neodgovarajuće infrastrukture (npr. kuće od kartona), nedostatka vode, struje, osnovnih životnih primanja za izdržavanje porodice i sl. Zbog toga je važno da, ako organizacija nije u stanju da odgovori na ove potrebe, ne obećava njihovo rešavanje, već da se povezivanjem sa drugim relevantnim organizacijama i institucijama obezbedi i egzistencijalna podrška porodicama, odnosno deci i mladima. odsustvovanje s posla, nezaposlenost, smanjenu produktivnost, nasilje i kriminal. Sve to utiče na ekonomsko i emocionalno stanje članova porodice i povećanje troškova zajednice². Alkohol u značajnoj meri opterećuje nekoliko aspekata ljudskog života, ali u globalu možemo definisati dve velike oblasti i to „štetan uticaj na zdravlje“ i „štetne posledice na društvo u celini“³.

Reference

Reference

Andrašević. I., i dr.; Rečnik omladinske politike: definisanje pojmova i subjekata omladinske politike u Republici Srbiji i njihovih uloga. Krovna organizacija mladih Srbije. Beograd. 2017.

Centar za omladinski rad. Istraživački izveštaj: Promena iz korena – osnaživanje i izgradnja kapaciteta marginalizovane dece i mladih za otpornost na štetu prouzrokovanu alkoholom. Novi Sad. 2021.

Dünnbier. M.; Alcohol obstacle to development: How Alcohol Affects the Sustainable Development Goals. Movendi International. Stockholm. 2020.

Global burden of 87 risk factors in 204 countries and territories, 1990–2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. GBD 2019 Risk Factors Collaborators. 2020

Izveštaj o rezultatima istraživanja: Uloga i značaj javnih politika koje regulišu dostupnost, promociju i opozivanje alkoholnih pića u zaštiti prava mladih i prevenciji negativnih uticaja alkohola na razvoj mladih u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji. Centar za omladinski rad, Centar za edukaciju mladih. 2022.

Kalaba. V., i dr. Priručnik za doseganje i aktivaciju teže zapošljivih mladih lica (NEET mladih) kroz omladinski rad. Centar za omladinski rad. Novi Sad. 2021

Mihić. V., O deci koja žive i/ili rade na ulicama Novog Sada. Ekumenska humanitarna organizacija. Novi Sad. 2016.

Misija OEBS-a u Srbiji. Edukativni paket za jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva mladih i za mlade i kancelarija za mlade za socijalno uključivanje mladih iz osetljivih grupa. Beograd. 2020.

Muller. L., Clausen. T., Alcohol and global health Report 2019. FORUT – Campaign for Development and Solidarity, Norwegian Center for Addiction Research (SERAF). Gjøvik. 2019.

Nacionalni program prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Republici Srbiji. "Službeni glasnik RS", broj 115 od 22. decembra 2017.

Republički zavod za statistiku, Saopštene PD10 – Anketa o prihodima i uslovima života, broj 282 – god. LXXI, Beograd: RZS, 15.10.2021

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije. Statistika siromaštva, pristupljeno 10.12.2022. godine. <https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/apsolutno-siromastvo/>

World Health Organization, Addressing alcohol consumption and socioeconomic inequalities: how a health promotion approach can help. Geneva. 2021.

World Health Organization. Global status report on alcohol and health 2018. Geneva. 2018.

World Health Organization. Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol. Geneva. 2010.

World Health Organization. Reducing the harm from alcohol by regulating cross-border alcohol marketing, advertising and promotion: a technical report. Geneva. 2022.

Dodatak I: Predlog kurikuluma dugoročnih programa

Dodatak I: Predlog kurikuluma dugoročnih programa

Pred vama se nalazi 6 kurikuluma za 6 dugoročnih programa koje je CZOR sprovodio u 3 lokalne zajednice u Novom Sadu. Određeni tehnički delovi kurikuluma su ovom prilikom izostavljeni radi manjeg opterećenja ovog Priručnika – dat je samo prvi primer, radi uvida u način kako delovi kurikuluma treba da izgledaju. Svi kurikulumi (sa kompletnim sadržajem) dostupni su na sajtu Centra za omladinski rad, na stranici [posvećenog projektu „Promena iz korena“](#).

Predstavljeni kurikulumi kreirani su kroz međusektorsku saradnju i konsultacije sa institucijama i organizacijama civilnog društva iz Novog Sada.

KURIKULUM: ALKOHOL I RODNO ZASNOVANO NASILJE

Naziv programa: Lažna sloboda – životni stil bez alkohola

Trajanje programa (časova): 3 modula, ukupno: 16 sati (8 radionica u trajanju od 2 sata)

Broj učesnika: 20 – 25

Svrha programa: Sticanje znanja o štetnom uticaju alkohola, kritičko pristupanje informacijama i preispitivanje stavova i vrednosti o društvenim normama vezanim za konzumaciju alkohola i rodne uloge.

Ciljevi programa: Obrazovni program ima za cilj da:

- Osposobi učesnike/ce da samostalno i kritički pristupaju informacijama o uticaju alkohola
- Podstakne učesnike/ce da preispituju društvene norme i stavove na kritički i argumentovan način
- Podstakne učesnike/ce da vode zdrav stil života i primene i promovišu životni stil bez alkohola u svom okruženju

Opšti ishodi učenja: Kroz program, učesnici/e će steći znanja i veštine koje će im omogućiti da kritički pristupaju informacijama, argumentovano i zasnovano na činjenicama formiraju, formulišu i zastupaju svoje stavove i vrednosti u vezi sa štetnim uticajem alkohola i unaprede svoje zdravlje

Specifični ishodi učenja: Po završetku kursa od polaznika se očekuje da budu sposobni da:

- Samostalno i kritički razmišljaju i preispituju društvene norme
- Asertivno i argumentovano iznose svoje stavove
- Usvoje i promovišu zdrav stil života i životni stil bez alkohola u svojoj zajednici
- Iniciraju i otvoreno razgovaraju sa svojim vršnjacima/kinjama o izazovima sa kojima se mladi suočavaju

Br.	Modul	Znanja	Veštine	Stavovi
1.	Mitovi i zablude o alkoholu	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Razume i ponovi informacije o hemijskom efektu alkohola na:</p> <ul style="list-style-type: none">■ Anksioznost■ Samopouzdanje■ Seksualno uzbuđenje■ Agresiju■ Raspoloženje■ Ishranu■ Telo (psihološki uticaj) <p>Razume placebo efekat u kontekstu konzumacije alkohola</p> <p>Raspozna relevantne izvore informacija i proverenih činjenica</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Asertivno izražava i sukobljava svoje stavove</p> <p>Daje konstruktivne kritike i povratne informacije drugima u cilju daljeg razvoja i dijaloga</p> <p>Efikasno pronalazi, selektuje relevantne informacije iz različitih izvora i kritički ih sagledava</p> <p>Koristi naučno zasnovane činjenice za obrazlaganje svojih stavova</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Kritički pristupa informacijama o alkoholu i drugim psihoaktivnim supstancama</p> <p>Preispituje sopstvene, već formirane stavove o društvenom fenomenu konzumacije alkohola i alkohol normi</p> <p>Ispoljava poštovanje prava drugih i uvažavanje rodni i identitetskih razlika, rukovodeći se pravima i odgovornostima koje ima kao pripadnik zajednice</p> <p>Senzibilisano pristupa i komunicira o situacijama rodno zasnovanog nasilja</p> <p>Promoviše pozitivne stavove o rodnoj ravnopravnosti</p> <p>Ispoljava odgovoran odnos prema zdravlju</p> <p>Inicira otvorene diskusije o temama i izazovima sa kojima se mladi suočavaju, u oblasti konzumacije i alkohola</p> <p>Usvoji i promoviše zdrav stil života i životni stil bez alkohola</p>
2.	Alkohol norma	<p>Razume značenje pojma „alkohol norma“</p> <p>Razume fenomen “time out efekat”</p> <p>Razume razloge i uzroke konzumacije alkohola među mladima</p>	<p>Prepoznaje i povezuje odnos alkohola i društvene norme</p> <p>Ume da argumentovano zastupa svoje stavove i ideje</p> <p>Kritički analizira i preispituje društvene norme koje uslovljavaju konzumaciju alkohola</p>	
3.	Alkohol, pol, rod i promocija	<p>Razume razliku između pola i roda</p> <p>Razume pojam rodni uloga kao društvenog konstrukta</p> <p>Razume fenomen rodno zasnovanog nasilja</p> <p>Razume uticaj marketinga i oglašavanja na formiranje stavova i vrednosti kod gledalaca</p> <p>Razume vezu između oglašavanja alkohol industrije i rodni uloga</p>	<p>Uočava društvenu uslovljenost rodni uloga i kritički analizira rodne uloge</p> <p>Primeni tehnike i reaguje u različitim slučajevima rodno zasnovanog nasilja</p> <p>Primeni veštine aktivnog slušanja i uvažavanja različitosti</p> <p>Argumentovano iznosi svoje stavove o temi rodni uloga</p> <p>Uočava i argumentovano diskutuje o posledicama oglašavanja alkohola</p>	

PLAN OBRAZOVANJA MODUL 1:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da: Samostalno i kritički razmišlja Analitički pristupa informacijama, selektuje relevantne informacije iz različitih izvora i kritički ih sagledava Asertivno i argumentovano saopštava i zastupa svoje stavove Koristi aktivno slušanje i prima i pruža povratnu informaciju u cilju ličnog razvoja Samouvereno iznosi tačne i precizne informacije i činjenice o štetnosti alkohola	Teorija o stvarnim hemijskim efektima alkohola na agresiju, seksualno uzbuđenje, ishranu, samopouzdanje, anksioznost, raspoloženje i psihološki uticaj na telo	4
Metode²⁵: Nastavni plan sadrži neophodnu teoriju sa fokusom na praktičnu primenljivost kroz vežbe i zadatke. Predviđen program i sadržaji rada realizovaće se putem aktivnih metoda učenja i nastave koje omogućavaju optimalno angažovanje, iskustveno učenje polaznika/ca, korišćenje grupe kao resursa za učenje, kritički osvrt i promišljanje. Metode koje se primenjuju zastupljene su u neformalnom obrazovanju: predavanje, diskusije, debate, individualni rad, rad u parovima i malim grupama, radioničarski oblik rada, simulacije, igre uloga, rešavanje problema, istraživanje literature, interaktivna nastava.		
Uslovi za sprovođenje programa (prostorije, oprema, itd.)²⁶ Prostorija treba da zadovoljava radne obrazovne uslove uključujući: <ul style="list-style-type: none">■ Propisane zdravstveno, higijenske, sigurnosno i bezbednosne mere uključujući mere COVID-19■ Prostorija treba da bude prazna sa mogućnošću postavljanja dovoljnog broja stolica u krug, sa razmakom od 2 metra između u svake stolice■ Prostorija mora da bude svetla sa adekvatnim prirodnim i veštačkim svetlom, kao i sa mogućnošću čestog provetranja■ Prostorija mora da obezbedi pristup osoba sa invaliditetom uključujući i sanitarni čvor■ Prostorija mora biti opremljena sa flipčart tablom ili tablom za pisanje, video projektorom i laptopom■ Pored navedene opreme za izvođenje nastave potreban je uobičajeni radni materijal poput; markera, papira i boji, flipčart papira, stikera i drugih obrazovnih rekvizita koji se koriste u interaktivnim metodama obrazovanja■ Prostorija može predstavljati i spoljni prostor, u kome se moraju osigurati sve propisane zdravstvene, higijenske, sigurnosne i bezbednosne mere		

²⁵ U CZOR-or modelu, metode rada su uvek iste - neophodna teorija sa aktivnim metodama učenja, zastupljenim u neformalnom obrazovanju, te ih stoga nećemo ponavljati u narednim opisima modula.

²⁶ Ista napomena odnosi se i na uslove za sprovođenje programa - neophodno je ostvarenje istih uslova.

Potrebni ljudski resursi za sprovođenje programa (kvalifikacije, relevantno iskustvo): ²⁷

2 osobe koje zadovoljavaju sledeće uslove:

Obrazovanje/stečen stepen kvalifikacije:

- Završeno visoko obrazovanje iz oblasti psihologije, pedagogije, omladinskog rada, komunikologije i drugih srodnih oblasti

Iskustvo:

- Minimalno 2 godine iskustva u neformalnom obrazovanju i/ili omladinskom radu
- Minimalno 1 godina iskustva u držanju treninga/predavanja i praktičnih vežbi iz oblasti zdravlje mladih, zdrav stil života, prevencija konzumacije alkohola i psihoaktivnih supstanci koristeći interaktivne metode neformalnog obrazovanja sa mladima
- Iskustva u radu sa ranjivim grupama mladih

Znanja:

- Poznavanje relevantnih teorija iz oblasti prevencije konzumacije alkohola i zdravlja mladih
- Poznavanje teorija aktivnog slušanja
- Poznavanje metoda interaktivnih metoda neformalnog obrazovanja i omladinskog rada
- Poznavanje fake free metodologije

Veštine

- Veštine facilitacije i trenerske veštine
- Sposobnost facilitacije učenja i korišćenja grupe kao resursa
- Sposobnost sticanja praktičnog razumevanja i praktičnih veština polaznika kroz učenje kroz

Iskustvo

- Veština vođenja grupnog učenja poštujući procesno orijentisan rad
- Veština prenosa znanja i praktičnih veština polaznicima koristeći interaktivne metode neformalnog obrazovanja i omladinskog rada
- Sposobnost prilagođavanja rada i sadržaja programa potrebama i kapacitetima grupe

Materijali za učenje i literatura: ²⁸

Priručnik „Lažna sloboda – životni stil bez alkohola“ (2015), Centar za omladinski rad
Priručnik za edukatore „Vaspitanje za zdravlje dece“ III deo (2015), Institut za javno zdravlje Vojvodine

²⁷ Ljudski resursi specifični su za program koji se obrađuje, te je stoga ovde iskorišćen samo primer – u narednim kurikulumima ovaj deo će biti izostavljen, ali je preporuka organizacijama i institucijama da svakako mapiraju potrebne kapacitete, kvalifikacije, kompetencije, u zavisnosti od programa koje realizuju.

²⁸ Literatura je takođe specifična i zavisi od teme programa, te se na dalje neće posebno navoditi, ali je preporuka organizacijama i institucijama da istraže odn. mapiraju literaturu koju će koristiti za sticanje teorijskog znanja kod dece i mladih.

MODUL 2:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p><i>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</i></p> <p>Identifikuje alkohol norme u društvu Kritički analizira i preispituje društvene norme Argumentovano zastupa svoje stavove i ideje Samostalno prepoznaje i ospori stavove o alkoholu formirane kao posledica društvenih odnosa</p>	<p>Teorija društvenih normi Teorija alkohol norme Teorija "time-out" efekta Refleksija i samorefleksija kako bi se podstakla samoprocena i kritički osvrt</p>	6

MODUL 3:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p><i>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</i></p> <p>Razume različitosti rodni identiteta Razume fenomen rodno zasnovanog nasilja i zauzima proaktivan stav u pravcu reagovanja na rodno zasnovano nasilje Koristi različitost kao potencijal za učenje i razvoj Efikasno pronalazi, selektuje relevantne informacije iz različitih izvora i kritički ih sagledava Ispoljava poštovanje prava drugih i uvažavanje identitetskih razlika, rukovodeći se pravima i odgovornostima koje ima kao pripadnik zajednice Promoviše vrednosti rodne ravnopravnosti i različitosti Razume uticaj oglašavanja na formiranje stavova i vrednosti kod mladih Razume uticaj oglašavanja na formiranje društvenih normi i rodni uloga</p>	<p>Teorije pola, roda, rodni identiteta i rodni uloga Teorija rodno zasnovanog nasilja Korišćenje različitosti u okruženju kao potencijal za napredak i razvoj Teorija oglašavanja Teorija stavova i vrednosti Praktične vežbe formiranja javnog mnjenja i stavova i promocija vrednosti putem reklama Praktične vežbe refleksije i samorefleksije u cilju lične samoprocene i kritičkog osvrta</p>	6

KURIKULUM: PROGRAM MENTALNOG ZDRAVLJA

Naziv programa: Mentalno zdravlje mladih

Trajanje programa (časova): 6 modula, ukupno: 16 sati (8 radionica u trajanju od 2 sata)

Broj učesnika: 20 – 25

Svrha programa: Podizanje svesti o važnosti zaštite mentalnog zdravlja, kroz sticanje i jačanje kompetencija za unapređivanje mentalnog zdravlja.

Ciljevi programa: Obrazovni program ima za cilj da:

- Sticanje osnovnih znanja i podizanje nivoa svesti o važnosti unapređenja mentalnog zdravlja;
- Omogućiti polaznicima/ama da se upoznaju sa osnovnim vrstama emocija i kako da ih prepoznaju i ispoljavaju (emocionalno opismenjavanje);
- Omogućiti polaznicima/ama sticanje veštine asertivne komunikacije i razvijanja empatije u komunikaciji sa vršnjacima;
- Omogućiti polaznicima/ama razvoj osetljivosti i tolerancije na različitosti kao i prevazilaženju stereotipa;
- Sticanje osnovnih znanja o vrstama nasilja, prepoznavanju i adekvatnom rešavanju konflikata;
- Sticanje veština potrebnih za prevenciju samoubistva i samopovređivanja.

Opšti ishodi učenja: Kroz program učesnici/e će steći znanje i razviti veštine i imati izgrađene kapacitete da rade na očuvanju i unapređenju sopstvenog mentalnog zdravlja.

Specifični ishodi učenja: Po završetku kursa od polaznika se očekuje da budu sposobni da:

- Prepoznaju važnost mentalnog zdravlja, svog ličnog identiteta i rodne ravnopravnosti;
- Prepoznaju svoje emocije i kako da adekvatno reaguju na njih;
- Primenjuju veštine asertivne komunikacije i nenasilnog rešavanja konflikata;
- Budu tolerantni na različitosti bez diskriminacije i razvijanja empatije;
- Prepoznaju i reaguju na nasilje;
- Prepoznaju i razumeju štetan uticaj alkohola u odnosu na emocije (alkohol kao sredstvo za beg od emocija) i nasilje (alkohol kao "uzrok")
- Prepoznaju okidače samoubistva i samopovređivanja i da adekvatno reaguju.

Br.	Modul	Znanja	Veštine	Stavovi
1.	Lični identitet, pripadanje i rodna ravnopravnost	Po završetku modula lice će biti sposobno da: razume i ume da objasni pojmove: identitet, lični identitet, kulturalni identitet; razume poreklo različitosti; uvidi važnost poštovanja različitosti; uvidi istovremenu pripadnost svakog pojedinca različitim grupama; razume pojmove „rod“ i „pol“; se upozna sa pojmom rodne uloge; razume pojam rodne ravnopravnosti; uvidi značaj ravnopravnosti; se upozna sa stereotipima o rodnim ulogama.	Po završetku modula lice će biti sposobno da: razlikuje vrste identiteta; prepoznaje poreklo različitosti među ljudima; pristupa različitostima bez osude; pravi razliku između pojmova „pol“ i „rod“; normalizuje postojanje različitosti; razvija sposobnosti tolerancije; razvija svest o uticaju rodni uloga; razvija spremnost za angažovanje u akcijama u korist rodne ravnopravnosti; razvija svest o negativnim uticajima stereotipa.	Po završetku modula lice će biti sposobno da: pokazuje spremnost za poštovanjem različitosti i učenjem iz različitosti; zauzima empatičan stav prema drugačijima od sebe; pokazuje želju za umanjenjem uticaja stereotipa u svojoj okolini; promoviše važnost rodne ravnopravnosti; propagira otvorenost i iskreno adekvatno izražavanje emocija; uvažava mišljenja i osećanja drugih; ne osuđuje različite doživljaje istih emocija; neguje pozitivan stav o neprijatnim emocijama; promoviše vrednosti podrške i empatije u svom životnom okruženju; ispoljava odgovoran odnos prema mentalnom zdravlju. pokazuje spremnost da sasluša svog sagovornika; uspostavi nultu toleranciju na nasilje. promoviše vrednosti međusobne saradnje sa vršnjacima i podrške svom u životnom okruženju;
2.	Emocije	Po završetku modula lice će biti sposobno da: razume i ume da objasni pojam aktivnog slušanja; prepoznaje i usvoji tehnike aktivnog slušanja objasni i prepozna otvorena pitanja; ima osnovna znanja o suštini i cilju komunikacije; poznaje vrste komunikacijskih stilova (pasivan, agresivan, asertivan); razume i ume da objasni koncept asertivne komunikacije; razume i ume da objasni ABC model asertivnosti; razume i ume da objasni pojam asertivnih prava.	Prepoznaje i povezuje odnos alkohola i društvene norme Ume da argumentovano zastupa svoje stavove i ideje Kritički analizira i preispituje društvene norme koje uslovljavaju konzumaciju alkohola	

3.	Aktivno slušanje i asertivna komunikacija	Po završetku modula lice će biti sposobno da: razume i ume da objasni pojam aktivnog slušanja; prepoznaje i usvoji tehnike aktivnog slušanja objasni i prepozna otvorena pitanja; ima osnovna znanja o suštini i cilju komunikacije; poznaje vrste komunikacijskih stilova (pasivan, agresivan, asertivan); razume i ume da objasni koncept asertivne komunikacije; razume i ume da objasni ABC model asertivnosti; razume i ume da objasni pojam asertivnih prava.	Po završetku modula lice će biti sposobno da: primenjuje tehnike aktivnog slušanja; konstruiše otvorena pitanja; bude svesno svog stila komunikacije; bude svesno posredničkog dejstva komunikacije u svakodnevnom životu; razvije svest o važnosti pravog odabira načina komunikacije; komunicira na asertivan način; bude svesno svojih i tuđih asertivnih prava; jača samopouzdanje za pozivanje na svoja asertivna prava.	
4.	Tolerancija, poštovanje različitosti i diskriminacija	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Stekne osnovna znanja o tome šta je tolerancija i diskriminacija; Stekne osnovna znanja kako se manifestuje diskriminacija i kako da je prepozna; Razume odakle dolazi diskriminacija; Upozna sa pokazateljima diskriminacije i akterima Upozna sa predrasudama i stereotipima; Da bude sposobno da razume postojanje različitosti i sličnosti među ljudima; Razume razliku između pola i roda.	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Prepoznaje i prihvata različitosti među ljudima; Razvije pozitivnu osetljivost za različitosti; Značajno uvažava međusobne razlike i osobenosti; Razvije svest o postojanju marginalizovanih grupa u društvu i poveća osetljivost za pitanja diskriminacije i stigmatizacije; Prenosi stečeno znanje drugim ljudima i unapređuje njihove međusobne odnose; Razvije toleranciju prema drugima; Razvije kapacitet za empatiju.	
5.	Vrste nasilja i nenasilno rešavanje konflikta	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Razlikuje i prepozna različite vidove nasilja	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Razvije kapacitete za empatiju; Usvoji nenasilni vid rešavanja konflikta;	

6.	Suicid i samopovređivanje	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da: Objasni, prepozna i reaguje na različite vrste neprijatnih emocija, njihove karakteristike, misli i radnje koje su vezane za samopovređujuće ponašanje ili želje za počinjavanjem samoubistva (suicida); Razlikuje suicidalne misli od osećanja vezanih za samopovređivanje i suicid; Razlikuje i prepozna istine i zablude o samoubistvu; Prepoznaje okidače, tj. da prepozna kada neko ili lice samo razmišlja o samoubistvu ili samopovređivanju; Potraži adekvatnu pomoć, ukoliko oseti potrebu za njom; Potraži različite kanale komunikacije preko kojih može potražiti pomoć; Pozna je i ume da objasni koncept suicida i samopovređivanja; Nauči adekvatan način komunikacije sa osobama kojima je potrebna podrška i kako da pruži adekvatnu podršku.</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da: Primenuje tehniku aktivnog slušanja, kao i empatiju u odnosima sa svojim vršnjacima i ljudima sa kojima je lice blisko; Bude svesno sopstvenih osećanja i misli-trenutnih i onih koje su možda dugoročno prisutni; Izražava asertivno svoje nekritičke stavove vezano za nečije samopovređivanje ili suicidalne misli; Ne daje savete osobama koje su suicidalne, već saslušaj, bude mu podrška i ponudi mu da zajedno potraže stručnu pomoć; Ne upotrebljava uobičajene fraze, poput „biće sve u redu“, već pruži adekvatnu podršku; Prenose stečena znanja o temi suicida i samopovređivanja, u cilju održavanja i unapređivanja mentalnog zdravlja; Uspešno koristi kanale komunikacije kada treba da pronađe pomoć ili podršku; Postaje osetljiv na tuđa osećanja i potrebe, prepoznaje ih i uvažava; Iskreno vodi razgovor sa osobom koja ima suicidalne misli i da se ne plaši da priča o tome.</p>	
----	---------------------------	---	--	--

PLAN OBRAZOVANJA MODUL 1:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Razlikuje lični i kulturalni identitet;</p> <p>Prepoznaje važnost poštovanja različitosti;</p> <p>Razume osećanja koja proživljava osoba koja je diskriminirana;</p> <p>Pristupa sa otvorenim stavom drugačijima od sebe;</p> <p>Pokazuje razumevanje za različite kulture;</p> <p>Uvidi kojim grupama pripada i šta to za njega znači;</p> <p>Razume pojam rodne uloge;</p> <p>Uvidi uticaj postojanja rodnih uloga na osećanja ljudi;</p> <p>Stekne osnovna znanja o pojmovima vezanim za rodnu ravnopravnost;</p> <p>Razume važnost rodne ravnopravnosti;</p> <p>Bude informisan o postojanju stereotipa u društvu;</p> <p>Prepoznaje eventualne stereotipe koje sam ima;</p> <p>Uvidi važnost informisanja u cilju umanjenja stereotipa.</p>	<p>Kroz radioničarski rad upoznavanje sa:</p> <p>a) pojmom identiteta, b) vrstama identiteta, c) pojmom rodne uloge, d) pojmom rodne ravnopravnosti;</p> <p>Razgovor o osećanjima koja može uzrokovati diskriminacija na osnovu identiteta i pripadnosti, o važnosti tolerancije na različitosti i rodnoj ravnopravnosti;</p> <p>Prikazivanje, kroz interaktivne vežbe, važnosti rodne ravnopravnosti, kao i postojanja razlika među ljudima (i kulturama).</p>	2

MODUL 2:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Stekne potrebna znanja o emocijama;</p> <p>Razume i pravi razlike između prijatnih i neprijatnih, zdravih i nezdravih emocija;</p> <p>Prepoznaje kod sebe i drugih afekat i različita raspoloženja;</p> <p>Adekvatno izrazi svoje emocije u različitim životnim situacijama;</p> <p>Oseti različit intenzitet emocija;</p> <p>Poveže svoje misli sa emocijama;</p>	<p>Praktičan deo radionica biće prožet teorijskim kontekstom. Kroz interaktivne vežbe, obuhvatiće se znanja o:</p> <ul style="list-style-type: none">emocijama, afektu i raspoloženjuispaljavanju emocijaznačaju prepoznavanja emocijauticaju PAS, uključujući i alkohola, na mentalno zdravlje	4

<p>Razume fiziološke reakcije kao propratnu reakciju emocija na neki doživljaj;</p> <p>Uvidi važnost otvorenog i iskrenog ispoljavanja svih emocija u svojoj sredini;</p> <p>Izabere adekvatan način ponašanja u skladu sa određenom emocijom;</p> <p>Ne potiskuje neprijatne emocije, već ih izrazi adekvatno;</p> <p>Uvažava i ne omalovažava tuđe emocije i potrebe;</p> <p>Širi stečena znanja i vještine;</p> <p>Promoviše vrednosti podrške i empatije u svojoj životnoj sredini;</p> <p>Prihvata svoje emocije i nosi se sa njima bez korišćenja PAS;</p> <p>Promoviše zdrav stil života i zaštitu mentalnog zdravlja;</p> <p>Brine o svom i mentalnom zdravlju svojih vršnjaka.</p>		
---	--	--

MODUL 3:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Stekne potrebna teorijska znanja o aktivnom slušanju;</p> <p>Adekvatno koristi tehnike aktivnog slušanja;</p> <p>Prepoznaje važnost i način upotrebe tehnika aktivnog slušanja;</p> <p>Bude sposoban za pokazivanje razumevanja i empatije prilikom razgovora;</p> <p>Pokazuje podršku sagovorniku koristeći tehnike aktivnog slušanja;</p> <p>Usvoji otvoren i neosudjujuć stav prema sagovornicima;</p> <p>Koristi otvorena pitanja u svrhu poboljšanja komunikacije;</p> <p>Razume razlike u vrstama komunikacije i stekne vještine potrebne za asertivnu komunikaciju;</p> <p>Nauči da prepoznaje i poštuje tuđa asertivna prava;</p>	<p>Kroz radioničarski rad upoznavanje sa:</p> <p>a) pojmom aktivnog slušanja, b) tehnikama aktivnog slušanja, c) ciljevima i funkcijama komunikacije, d) asertivnom komunikacijom;</p> <p>Demonstracija tehnika aktivnog slušanja i vežbanje kroz interaktivni rad;</p> <p>Vežbe koje demonstriraju važnost i funkciju komunikacije;</p> <p>Prikaz efekata različitih vrsta komunikacije.</p>	4

<p>Samostalno i neagresivno komunicira svoje želje i potrebe;</p> <p>Aдекватно identifikuje svoja osećanja tokom razgovora kao i osećanja sagovornika.</p>		
--	--	--

MODUL 4:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Stekne osnovna znanja o tome šta je tolerancija i diskriminacija, kako se manifestuje diskriminacija i kako da je prepozna;</p> <p>Razume odakle dolazi diskriminacija;</p> <p>Da razume postojanje različitosti i sličnosti među ljudima;</p> <p>Prepozna i razvije pozitivne osetljivosti za različitosti;</p> <p>Razvije svest o postojanju marginalizovanih grupa u društvu i poveća osetljivost za pitanja diskriminacije i stigmatizacije;</p> <p>Prenese stečena znanja na druge ljude i njihove međusobne odnose;</p> <p>Razvije toleranciju prema drugima;</p> <p>Razvije veštine empatije i saosećanja;</p> <p>Razvije kritičko mišljenje kroz veštine aktivnog slušanja i asertivnu komunikaciju;</p> <p>Usvoji stav da predrasude vode ka diskriminaciji;</p> <p>Da u budućim situacijama preispita sopstvene sudove o drugima;</p> <p>Stekne poštovanje prava drugih i uvažavanje kulturoloških razlika.</p>	<p>Upoznavanje sa pokazateljima diskriminacije i akterima:</p> <p>a) diskriminator, b) žrtva, c) posmatrači;</p> <p>Teorijsko upoznavanje sa predrasudama i stereotipima;</p> <p>Interaktivne i edukativne aktivnosti i vežbe sa ciljem primene stečenog znanja, razmena iskustva, mišljenja, stavova.</p>	2

MODUL 5:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Razlikuje i prepozna različite vidove nasilja, da uoči kako se nasilje manifestuje i kako da ga prepozna, ko može biti nasilnik, a ko žrtva;</p> <p>Usvoji nenasilni vid rešavanja konflikta;</p> <p>Ima svest o razlici između nasilnog i nenasilnog rešavanja konflikta;</p> <p>Prepozna lična emocionalna iskustva tokom konflikta/nasilja;</p> <p>Upotrebi veštine „ja-govora“ u rešavanju sukoba uz uvažavanje druge strane;</p> <p>Jača samopouzdanje i prava da kaže ne za aktivnosti koje mu/joj ne prijaju;</p> <p>Ojača pozitivne stavove prema rodnoj ravnopravnosti;</p> <p>Razume vezu između konzumacije alkohola i nasilja (uključujući i rodno zasnovano nasilje);</p> <p>Uspostavi nultu toleranciju na nasilje.</p>	<p>Definisanje vrsta nasilja kroz radioničarski interaktivni rad:</p> <p>a) Fizičko nasilje, b) Psihičko nasilje, c) Seksualno nasilje, d) Sajber nasilje;</p> <p>Upoznavanje sa akterima nasilja kroz primere:</p> <p>a) žrtva, b) nasilnik, c) posmatrač;</p> <p>Edukativne aktivnosti i vežbe na temu nasilja;</p> <p>Praktične smernice nenasilnog vida rešavanja konflikta kroz vežbu; Kroz razmene znanja i iskustava, nalaženje konstruktivnih rešenja; Konzumacija alkohola i nasilje</p>	2

MODUL 6:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Adekvatno prepoznaje svoje i misli i osećanja drugih, vezanih za suicid;</p> <p>Reaguje podržavajuće i s razumevanjem sopstvenog i tuđeg gledišta;</p> <p>Prepoznaje znake upozorenja, poput promena u ponašanju, ličnosti, navikama i adekvatno reaguje na njih;</p> <p>Koristeći aktivno slušanje i empatiju razume svoje potrebe i potrebe vršnjaka, njihova osećanja i misli, pronalazeći adekvatnu podršku i pomoć ;</p> <p>Prepoznaje i samostalno, kritički tumači kompleksne probleme na emotivnom planu u konkretnim situacijama;</p> <p>Jasno prezentuje vršnjacima saznanja u vezi sa empatijom, osećanjima,</p>	<p>Teorija suicida i samopovređivanja</p> <p>Praktične interaktivne vežbe (kako dođe do samoubistva, koje situacije i okolnosti su najčešći okidači, o čemu razmišlja i kako se oseća suicidna osoba, kako prepoznati znakove da neko razmišlja o samoubistvu; na koji način komunicirati sa osobom koja želi da naudi sebi, kome se obratiti za pomoć)</p>	4

<p>potrebama svoje vršnjačke grupe;</p> <p>Koristi razmenu mišljenja (konstruktivne kritike i povratne informacije) u cilju ličnog emotivnog razvoja;</p> <p>Pronalazi i selektuje relevantne informacije iz različitih izvora o emocijama, empatiji, okidačima suicidalnih misli i da ih kritički sagledava;</p> <p>Traži različite kanale komunikacije preko kojih može potražiti pomoć za sebe i druge u emotivnim krizama;</p> <p>Svesno sagledava sopstvena osećanja i misli - diferencirajući trenutna raspoloženja od onih koja su možda dugoročno prisutna;</p> <p>Izražava asertivno svoje neosuđujuće stavove vezano za nečije samopovređivanje ili suicidalne misli;</p> <p>Iskreno vodi razgovor sa osobom koja ima suicidalne misli i da se ne plaši da priča o tome;</p> <p>Prenose stečena znanja o temi suicida i samopovređivanja, u cilju održavanja i unapređivanja mentalnog zdravlja;</p> <p>Promoviše stečena znanja, sposobnosti i veštine; kao i vrednosti međusobne saradnje sa vršnjacima i podrške svom životnom okruženju;</p> <p>Kritički ispituje ideje i stavove vezane za teme unapređenja mentalnog zdravlja;</p> <p>Podizanje nivoa svesti o značaju prevencije;</p> <p>Razbije tabu teme i otvoreno ispoljava svoje stavove vezane za suicid i samopovređivanje.</p>		
---	--	--

KURIKULUM: POMOĆ U UČENJU²⁹

Naziv programa: Pomoć u učenju

Trajanje programa (časova): 1 modul, ukupno: 16 sati (8 radionica u trajanju od 2 sata) grupnog rada, uz posebne individualne časove, u zavisnosti od potreba polaznika/ca

Broj učesnika: 30 – 35

Svrha programa: Pružanje podrške deci i mladima u prepoznavanju i adresiranju štetnog uticaja alkohola u njihovim porodicama, kroz pružanje pomoći u obavljanju školskih i domaćih zadataka

Ciljevi programa: Program ima za cilj da:

- Identifikuje i pruži podršku deci i mladima u prepoznavanju štetnog uticaja alkohola u njihovim porodicama
- Pruži vršnjačku podršku deci i mladima u uspostavljanju i održavanju zdravih i bezbednih porodičnih odnosa
- Informiše porodične zajednice o štetnom uticaju alkohola kroz osnaživanje dece i mladih
- Osnaži polaznike/ce za samostalno obavljanje školskih i domaćih zadataka
- U zajednici promovise važnost formalnog obrazovanja i podstakne decu i mlade da ostanu u sistemu formalnog obrazovanja.

Opšti ishodi učenja: Kroz program polaznici/e će biti podstaknuti da prepoznaju i dele svoja iskustva sa štetnim uticajem alkohola unutar njihovih porodica, paralelno sa osnaživanjem njihovog učešća u sistemu formalnog obrazovanja

Specifični ishodi učenja: Po završetku kursa od polaznika se očekuje da:

- Iniciraju i traže pomoć i podršku svojih vršnjaka/inja, članova/ica svoje porodice i ostatka zajednice
- Otvoreno pokreću razgovore u svojim porodicama na temu štetnog uticaja alkohola
- Samostalno obavljaju školske i domaće zadatke, u skladu sa svojim kapacitetima i predviđenim školskim kurikulumom
- Budu motivisani da ostanu u sistemu formalnog obrazovanja i dodatno se posvete svom školskom uspehu

²⁹ Za potrebe projekta, Novosadski humanitarni centar je kreirao i praktičan Vodič za organizovanje aktivnosti pomoć deci osnovnoškolskog uzrasta u učenju, koji je takođe dostupan na sajtu Centra za omladinski rad, a njegov sadržaj je delimično pretočen u kurikulum sa ishodima.

Br.	Modul	Znanja	Veštine	Stavovi
1.	Pomoć u učenju	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Prepozna štetan uticaj koji konzumacija alkohola od strane članova/ica porodice ima na njegov/ njen razvoj</p> <p>Raspolaže informacijama o tome kome i na koji način može da se obrati ukoliko oseća da je njegova/njena bezbednost u porodici ugrožena zbog štetnog uticaja alkohola</p> <p>Svesno i samostalno donosi odluke o upravljanju svojim vremenom kada je u pitanju izvršavanje školskih obaveza</p> <p>Raspolaže konkretnim znanjem neophodnim za uspeh u formalnom obrazovanju</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Kritički i otvoreno pristupa razgovoru o "teškim" temama sa članovima/cama svoje porodice i vršnjacima</p> <p>Samostalno izvršava očekivane školske i domaće zadatke, prema svojim kapacitetima</p> <p>Koristi konstruktivne kritike i povratne informacije u cilju ličnog razvoja</p> <p>Analično pristupa školskom gradivu i prepoznaje informacije od značaja</p> <p>Prikupi i raspolaže informacijama vezanim za nastavak svog formalnog obrazovanja</p> <p>Prenese informacije i znanja na jasan, efikasan i razumljiv način</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Samostalno proceni bezbednost svog okruženja u odnosu na štetu uzrokovanu alkoholom</p> <p>Otvoreno i iskreno razgovara sa članovima/icama svoje porodice o štetnom uticaju koji konzumacija alkohola ima na osobu, bez osuđivanja</p> <p>Ispoljava motivaciju za ostankom i/ ili nastavkom svog formalnog obrazovanja</p> <p>Otvorenost ka učenju</p> <p>Ispoljava poštovanje prava drugih</p> <p>Promoviše vrednosti saradnje u zajednici</p> <p>Pokazuje spremnost za inicijativu i angažovanje, kao i preduzimljivost</p>

MODUL 1:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Samostalno, kritički i fleksibilno/ autonomno razmišlja</p> <p>Efikasno komunicira stečeno znanje i svoje stavove</p> <p>Koristi konstruktivne kritike i povratne informacije u cilju ličnog razvoja</p> <p>Donosi odluke u vezi svog formalnog obrazovanja</p> <p>Traži pomoć i podršku od vršnjaka/kinja i drugih osoba u zajednici</p>	<p>Konkretna teorijska i praktična znanja predviđena školskim kurikulumom</p> <p>Praktične vežbe za lakše učenje, refleksiju, obnavljanje gradiva</p> <p>Informisanje dece i mladih o mogućnostima za nastavak formalnog obrazovanja</p> <p>Informisanje korisnika/ca o modelima institucionalne zaštite od posledica konzumacije alkohola</p>	16

Metode³⁰: Predviđen program i sadržaji rada realizovaće se u vidu zajedničkih grupnih susreta, tokom kojih će volonteri/ke biti posvećeni grupnom i individualnom radu sa polaznicima/ama. Tokom grupnih susreta će se koristiti i aktivne metode učenja i nastave koje omogućavaju optimalno angažovanje, iskustveno učenje polaznika/ca, korišćenje grupe kao resursa za učenje, kritički osvrt i promišljanje. Kada je to moguće, biće primenjivane metode koje su zastupljene u neformalnom obrazovanju: predavanje, diskusije, debate, individualni rad, rad u parovima i malim grupama, radioničarski oblik rada, simulacije, igre uloga, rešavanje problema, istraživanje literature, interaktivna nastava. Prilikom individualnog rada, volonteri/ke će sa mladima ostvariti odnos poverenja i u individualnim, poverljivim razgovorima raditi na identifikovanju i osnaživanju dece i mladih da prepoznaju štetan uticaj alkohola u svojim porodicama, te podržati decu i mlade da se, u slučaju da im je bezbednost ugrožena ili smatraju da postoji potreba za dodatnom podrškom, obrate stručnim, nadležnim službama.

KURIKULUM: PRENOSIVE VEŠTINE

Naziv programa: Prenosive veštine

Trajanje programa (časova): 3 modula, ukupno: 16 sati (8 radionica u trajanju od 2 sata)

Broj učesnika: 25 – 30

Svrha programa: Prevencija nasilja u zajednici i vršnjačkoj grupi kroz razvoj i sticanje prenosivih veština kojima će deca i mladi unaprediti svoju komunikaciju i saradnju

Ciljevi programa: Obrazovni program ima za cilj da:

- Omogući učesnicima/ama programa da unaprede svoje veštine komunikacije, timskog rada i saradnje
- Osposobi polaznike da koriste potencijal različitosti, timskog rada i liderstva u cilju pronalaženja inovativnih rešenja za probleme u svojoj zajednici
- Osposobi polaznike/ce da adekvatno reaguje u konfliktnim situacijama i koriste potencijal konflikta za napredak i razvoj
- Osposobi polaznike/ce da se odupru vršnjačkom pritisku usmerenom na podsticanje ka rizičnim ponašanjima, uključujući i konzumaciju alkohola i drugih PAS

Opšti ishodi učenja: Kroz program učesnici/e će razviti prenosive veštine i izgraditi kapacitete za uspešnu socijalizaciju unutar vršnjačke grupe i zajednice i upravljanje konfliktima u vršnjačkoj grupi

Specifični ishodi učenja: Po završetku kursa od polaznika se očekuje da budu sposobni da:

Iniciraju i traže pomoć i podršku svojih vršnjaka/inja, članova/ica svoje porodice i ostatka zajednice

- Koriste nenasilnu komunikaciju i kapacitete tima u cilju rešavanja problema u zajednici
- Promovišu vrednosti saradnje u svom okruženju i doprinose kulturi uvažavanja
- Adekvatno reaguju u konfliktnim situacijama i koriste potencijal konflikta za napredak i razvoj
- Uspešno razvijaju interpersonalne odnose unutar grupe i kritički pristupaju vršnjačkom pritisku i očekivanjima koje grupa ima od pojedinca/ke

³⁰ Zbog svog sadržaja odn. specifičnosti, program sadrži nešto drugačije metode rada

Br.	Modul	Znanja	Veštine	Stavovi
1.	Komunikacija	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Objasni i prepozna različite vrste komunikacije, njihove karakteristike i principe uključujući: Formalnu i neformalnu komunikaciju Verbalnu i neverbalnu, kao i parajezik Asertivnu komunikaciju Pozna je i ume da objasni koncept i principe aktivnog slušanja Pozna je i ume da objasni koncept konstruktivne kritike i principa davanja povratne informacije	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Primenjuje tehniku aktivnog slušanja, kao i empatiju u društvenim situacijama Osvesti sopstvenu verbalnu i neverbalnu komunikaciju, kao i da razume komunikaciju sagovornika i jasno se izražava Se izražava asertivno, Daje konstruktivne kritike i povratne informacije drugima u cilju daljeg razvoja Koristi konstruktivne kritike i povratne informacije u cilju ličnog razvoja	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Ispoljava analitičnost, fleksibilnost i inovativnost Kritičko propitivanje ideja i stavova Otvorenost ka učenju iz različitosti Ispoljava poštovanje prava drugih i uvažavanje kulturoloških razlika, rukovodeći se pravima i odgovornostima koje ima kao pripadnik zajednice; Promoviše vrednosti saradnje u zajednici i doprinosi kulturi uvažavanja; Pokazuje spremnost za inicijativu i angažovanje, kao i preduzimljivost; Ispoljava odgovoran odnos prema zdravlju i zaštiti okoline i spreman je da se na tom polju angažuje.
2.	Timski rad i liderstvo	Pozna je i ume da objasni razliku između grupe i tima Pozna je, ume da objasni i prepozna različite uloge u timu Razume funkcije timskog rada u pronalaženju rešenja Pozna je različite tipove liderstva i njihovu adekvatnu primenjivost u različitim situacijama	Poseduje veštinu samoprocene ličnih kompetencija i potencijala Koristi sopstveni potencijal u timskom radu zarad pronalaženja rešenja Ume da koristi potencijal tima i da ga po potrebi vodi u svrhu pronalaženja inovativnih rešenja problema Koristi različite stilove liderstva u specifičnim situacijama vođenja tima ili grupe	
3.	Transformacija konflikta	Razume konflikt i njegovu funkciju Pozna je vrste konflikta Pozna je različite tehnike i pristupe u transformaciji konflikta Pozna je faze razvoja konflikta Pozna je fenomen nasilja i različite tipove nasilja, kao i mere reagovanja	Adekvatno reaguje u konfliktnoj situaciji i sposoban je da iskoristi potencijal konflikta za učenje i razvoj; Primenjuje različite tehnike i pristupe za transformaciju konflikata na ličnom nivou i u radu sa svojim vršnjacima/kinjama Koristi različitost kao potencijal za učenje i razvoj	

PLAN OBRAZOVANJA MODUL 1:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učenik će imati sposobnost da:</p> <p>Samostalno, kritički i fleksibilno/ autonomno razmišlja</p> <p>Efikasno komunicira</p> <p>Koristeći aktivno slušanje i empatiju pronalazi adekvatna rešenja i inovativne ideje</p> <p>Koristi konstruktivne kritike i povratne informacije u cilju ličnog razvoja</p> <p>Razume prepreke u komunikaciji i pronalazi konstruktivna rešenja za prevazilaženje istih</p>	<p>Teorije o osnovama komunikacije uključujući vrste komunikacije i praktične vežbe sa fokusom na:</p> <ul style="list-style-type: none">Formalnu i neformalnu komunikacijuVerbalnu i neverbalnu komunikaciju kao i parajezikAsertivnu komunikaciju <p>Teorije aktivnog slušanja i praktične vežbe</p> <p>Teorije konstruktivne kritike, povratne informacije i praktične vežbe</p>	4

MODUL 2:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učenik će imati sposobnost da:</p> <p>Koriste različite stilove liderstva u specifičnim situacijama vođenja grupe</p> <p>Upoznavanje sa osnovnim stilovima rukovođenja i korišćenja moći i autoriteta u grupama.</p> <p>Koriste potencijal različitih kompetencija u timu u cilju donošenja inovativnih rešenja problema</p> <p>Umeju da uče iz iskustva</p> <p>Rešava probleme sa proaktivnim pristupom</p>	<p>Teorija razlike između grupe i tima</p> <p>Teorija timski rad i uloge u timu</p> <p>Vežba samoprocene (Belbinov test)</p> <p>Praktične vežbe timskog rada (uloge u timu) i potencijala različitosti u procesu donošenja inovativnih rešenja za zadatke</p> <p>Refleksija i samorefleksija kako bi se podstakla veština apstrahovanja učenja iz iskustva, kao i samoprocena i kritički osvrt</p> <p>Teorija stilovi liderstva, moć i autoritet i njihova primenjivost u različitim situacijama</p> <p>Samorefleksija na sopstveni stil liderstva</p> <p>Praktične vežbe liderstva tima u procesu donošenja inovativnih rešenja</p> <p>Praktične vežbe korišćenja timskog rada i liderstva</p> <p>Refleksija i samorefleksija kako bi se podstakla veština apstrahovanja učenja iz iskustva, kao i samoprocena i kritički osvrt</p> <p><i>*Tokom modula polaznici će praktikovati naučene kompetencije iz oblasti komunikacije, veštine prezentacije iz prethodnog modula, kao i što će se za potrebe učenja stavljati prioritet na realne situacije nastale tokom modula (procesna orijentacija) naspram kreiranja veštačkih vežbi</i></p>	6

MODUL 3:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Razume konflikt i njegovu funkciju</p> <p>Poznaje vrste konflikta</p> <p>Adekvatno reaguje u konfliktnoj situaciji i sposoban je da iskoristi potencijal konflikta za učenje i razvoj;</p> <p>Primenjuje različite tehnike i pristupe za transformaciju konflikata na ličnom nivou</p> <p>Koristi različitost kao potencijal za učenje i razvoj</p> <p>Ispoljava poštovanje prava drugih i uvažavanje razlika, rukovodeći se pravima i odgovornostima koje ima kao pripadnik zajednice;</p> <p>Promoviše vrednosti pomirenja i saradnje u zajednici i doprinosi kulturi uvažavanja.</p>	<p>Teorija konflikta i njegova funkcija, vrste konflikta,</p> <p>Teorija faza u razvoju konflikata</p> <p>Teorija pristupa i stilova u transformaciji konflikta</p> <p>Praktične vežbe individualnih stilova pristupu konfliktima, uključujući kritički osvrt i samorefleksiju</p> <p>Praktične vežbe primene različitih tehnika za transformaciju konflikata kroz praktične vežbe</p> <p>Korišćenje različitosti, multikulturalnosti i interkulturalnosti u poslovnom okruženju kao potencijal za napredak i razvoj</p> <p>Alkohol norma i vršnjački pritisak kao primer konfliktne situacije u grupi</p> <p><i>*Tokom modula polaznici će praktikovati naučene kompetencije iz oblasti komunikacije, veštine prezentacije iz prethodnog modula, kao i što će se za potrebe učenja stavljati prioritet na realne situacije nastale tokom modula (procesna orijentacija) naspram kreiranja veštačkih vežbi</i></p>	8

KURIKULUM: SLOBODNO VREME

Naziv programa: Mobilni omladinski klub

Trajanje programa (časova): 1 modul, ukupno: 16 sati (8 radionica u trajanju od 2 sata)

Broj učesnika: 30 – 35

Svrha programa: Kreiranje zdravog, bezbednog i interaktivnog okruženja za kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih iz udaljenih zajednica

Ciljevi programa: Program ima za cilj da:

- Pruži učesnicima/ama siguran i interaktivan sadržaj za provođenje slobodnog vremena, koji će podržati njihov fizički, emotivni i intelektualni razvoj
- Podstakne učesnike/ce da prepoznaju, participiraju u odlučivanju i samostalno iniciraju aktivnosti za svoje vršnjake/kinje, koje za cilj imaju kvalitetno provođenje slobodnog vremena

- Informiše učesnike/ce o različitim prilikama za kvalitetno provođenje slobodnog vremena u njihovoj, ali i široj zajednici Novog Sada
- Zaštiti učesnike/ce od rizičnog ponašanja kao posledice nestrukturiranog slobodnog vremena
- Zaštiti učesnike/ce od dostupnosti i promocije alkohola u javnom prostoru
- Podstakne učesnike/ce da pokreću razgovor unutar zajednice o sigurnom prostoru, bezbednom od štetnog uticaja alkohola

Opšti ishodi učenja: Kroz program učesnici/e će učestvovati u alternativnim, strukturiranim, bezbednim i besplatnim aktivnostima za kvalitetno provođenje slobodnog vremena, čime će biti povećana njihova participacija u kreiranju sadržaja u zajednici namenjenih deci i mladima i smanjena njihova izloženost rizičnim ponašanjima, uključujući rekreativnu konzumaciju alkohola

Specifični ishodi učenja: Po završetku kursa od polaznika se očekuje da budu sposobni da:

- Promovišu vrednosti zdravog stila života
- Promovišu vrednosti saradnje u svojoj zajednici
- Prepoznaju značaj postojanja i iniciraju različite aktivnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena u svojoj zajednici za svoje vršnjake/inje
- Prepoznaju štetan uticaj i prisustvo alkohola u svojim lokalnim zajednicama i rade na podsticanju zajednice za obezbeđivanje zdravog i bezbednog javnog prostora za decu i mlade

Br.	Modul	Znanja	Veštine	Stavovi
1.	Orga- nizovane aktivnosti slobodnog vremena	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Objasni značaj participacije mladih u donošenju odluka koje se njih tiču Razume uticaj strukturiranog slobodnog vremena na rizična ponašanja u zajednici Prepoznaje i poseduje informacije o različitim besplatnim, kvalitetnim aktivnostima za provođenje slobodnog vremena dece i mladih u zajednici Prepoznaje štetan uticaj alkohola u zajednici i važnost bezbednih i zdravih prostora za decu i mlade	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Aktivno učestvuje u procesu predlaganja, planiranja i sprovođenja aktivnosti slobodnog vremena za decu i mlade Samostalno inicira aktivnosti za svoje vršnjake/kinje Otvoreno (individualno i u grupi) iznosi svoje stavove i mišljenja o aktivnostima u kojima učestvuje Promoviše aktivnosti za mlade kroz informisanje zajednice o postojećim mogućnostima za decu i mlade Prepoznaje i inicira razgovore o štetnom uticaju alkohola u svojoj lokalnoj zajednici	Po završetku modula lice će biti sposobno da: Prepoznaje sebe kao relevantnog člana zajednice i aktivno učestvuje u kreiranju i promovisanju bezbednog i zdravog prostora za decu i mlade; Promoviše vrednosti saradnje u zajednici i doprinosi kulturi uvažavanja; Pokazuje spremnost za inicijativu i angažovanje, kao i preduzimljivost; Ispoljava odgovoran odnos prema zdravlju i zaštiti okoline i spreman je da se na tom polju angažuje.

PLAN OBRAZOVANJA MODUL 1:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Samostalno inicira aktivnosti za decu i mlade u svojoj zajednici</p> <p>Promoviše i informiše svoje vršnjake/ inje o postojećim aktivnostima i njihovom značaju</p> <p>Aktivno učestvuje u procesu donošenja odluka koje se tiču ličnog provođenja slobodnog vremena</p> <p>Promoviše i informiše lokalnu zajednicu o važnosti postojanja sigurnog i bezbednog prostora (fizičkog, emotivnog, sadržajnog) za decu i mlade, u kome će biti zaštićeni od štetnog uticaja alkohola</p>	<p>Konkretno aktivnosti sastojaće se iz plesnih, sportskih, muzičkih aktivnosti, pravljenja nakita, likovnih i sličnih umetničkih radionica, posete kulturnim institucijama (bioskop, pozorište) i sličnim dešavanjima namenjenim deci i mladima u Novom Sadu koje sprovode druge organizacije i institucije i sl.</p>	16

KURIKULUM: DIGITALNE VEŠTINE

Naziv programa: Digitalna pismenost i bezbednost

Trajanje programa (časova): 3 modula, ukupno: 16 sati (8 radionica u trajanju od 2 sata)

Broj učesnika: 20 – 25

Svrha programa: Sticanje osnovnih digitalnih znanja i veština u cilju povećanja digitalne pismenosti mladih i bezbednosti u onlajn prostoru

Ciljevi programa: Obrazovni program ima za cilj da:

- Pruži učesnicima/ama znanje osnova digitalne pismenosti
- Osposobi učesnike/ce da samostalno i kritički pristupaju i koriste digitalne alate u cilju svog ličnog i profesionalnog razvoja
- Osposobi učesnike/ce da odgovorno i bezbedno koriste digitalnu tehnologiju i kreiraju digitalni sadržaj

Opšti ishodi učenja: Kroz program, učesnici/e će steći znanja i veštine koje će im omogućiti unaprede svoju digitalnu pismenost, brže i lakše pristupaju informacijama i kritički, bezbedno i odgovorno koriste društvene mreže

Specifični ishodi učenja: Po završetku kursa od polaznika se očekuje da budu sposobni da:

- Samostalno koriste računar u svrhu pronalaska, obrade, kreiranja i distribuiranja informacija

- Samostalno, kritički i bezbedno koriste društvene mreže i internet
- Prepoznaju i preispitaju alkohol reklame na društvenim mrežama i analiziraju alkohol norme koje se na ovaj način usvajaju kod mladih
- Prepoznaju i znaju kako da reaguju u situacijama digitalnog nasilja
- Samostalno kreiraju kvalitetan vizuelni sadržaj

Br.	Modul	Znanja	Veštine	Stavovi
1.	Računarski programi za kreiranje, obradu i predstavljanje tekstualnog, vizuelnog i tabelarnog sadržaja	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Poznaje glavne elemente efikasnog pronalazača informacija</p> <p>Poznaje osnovne elemente upravljanja elektronskom poštom</p> <p>Poznaje principe Internet komunikacije, njenih prednosti i nedostataka</p> <p>Poznaje poslovni bonton u usmenoj i pisanoj komunikaciji</p> <p>Poznaje osnovne aplikacije za kreiranje i obradu tekstualnih i tabelarnih fajlova</p> <p>Poznaje osnovne aplikacije za prezentaciju i predstavljanje sadržaja</p> <p>Poznaje i ume da objasni koncept i principe aktivnog slušanja</p> <p>Poznaje i ume da objasni koncept konstruktivne kritike i principa davanja povratne informacije</p> <p>Poznaje i ume da objasni principe uspešne prezentacije i javnog govora</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Samostalno pretražuje internet po ključnim rečima i frazama i kritički procenjuje onlajn informacije</p> <p>Samostalno upravlja elektronskom poštom</p> <p>Pravilno i samostalno unosi i formatira tekstove, tabele, grafičke objekte (slike, fotografije, grafikone), eksportuje i štampa</p> <p>Samostalno i kvalitetno predstavlja kreirani sadržaj</p> <p>Sprovede jasne i razumljive prezentacije koristeći, verbalnu prezentaciju i audio-vizualna pomagala</p> <p>Daje i koristi konstruktivnu kritiku i povratnu informaciju drugima i od drugih u cilju daljeg ličnog razvoja</p>	<p>Po završetku modula lice će biti sposobno da:</p> <p>Ispoljava analitičnost, fleksibilnost, inovativnost i kreativnost</p> <p>Ispoljava poštovanje prava drugih i uvažavanje razlika, rukovodeći se pravima i odgovornostima koje ima kao pripadnik zajednice</p> <p>Promoviše vrednosti saradnje u profesionalnom i životnom okruženju i doprinosi kulturi uvažavanja</p> <p>Inicira učenje, aktivno i odgovorno učestvuje u celoživotnom učenju</p> <p>Odgovorno pristupa komunikaciji, ponašanju i korišćenju društvenih mreža</p>
2.	Društvene mreže i bezbednost	<p>Razume koncept društvenih mreža i "digitalni otisak"</p> <p>Razume svoja prava i obaveze kao korisnik/ca društvenih mreža</p> <p>Zna kako da zaštititi svoje prisustvo i participaciju na internetu</p> <p>Razume i prepoznaje fenomen digitalnog</p>	<p>Komunicira svoje stavove i vrednosti i predstavi sebe na društvenim mrežama</p> <p>Reaguje u situacijama digitalnog nasilja i iskoristi postojeće mehanizme za zaštitu svojih i prava drugih na internet</p> <p>Pravovremeno i samostalno koristi mehanizme zaštite</p>	

		nasilja, njegove posledice i načine reagovanja Razume i prepoznaje fenomen alkohola i norme i ulogu koju reklame i društvene mreže imaju u usvajanju alkohola i norme	privatnosti na internetu i društvenim mrežama Kritički i analitički pristup reklama na društvenim mrežama i preispituje njihove poruke
3.	Digitalni alati za kreiranje kreativnog vizuelnog sadržaja	Poznaje različite alate za kreiranje digitalnog vizuelnog sadržaja	Samostalno koristi različite aplikacije i programe za kreiranje digitalnog vizuelnog sadržaja

PLAN OBRAZOVANJA MODUL 1:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da: Koristi različite digitalne alate u cilju informisanja i komunikacije Efikasno komunicira koristeći pisanu, usmenu i Internet komunikaciju Efikasno pronalazi, selektuje relevantne informacije iz različitih izvora i kritički ih sagledava Samostalno koristi digitalne aplikacije i programe za kreiranje vizuelnog sadržaja (tekstova, prezentacija i sl.)	Teorije o osnovama komunikacije uključujući vrste komunikacije i praktične vežbe sa fokusom na: <ul style="list-style-type: none">Formalnu i neformalnu komunikacijuVerbalnu i neverbalnu komunikaciju kao i parajezikAsertivnu komunikaciju Teorija digitalne pismenosti i praktične vežbe Teorija programa za rad na internetu i praktične vežbe Teorija korišćenja programa za kreiranje i obradu tekstualnih fajlova i praktične vežbe Teorija korišćenja programa za kreiranje i obradu tabelarnih fajlova i kalkulacija i praktične vežbe Teorija korišćenja programa za kreiranje i obradu prezentacija i praktične vežbe Teorija štetnog uticaja alkohola, obrađena pomoću različitih alata programa za obradu i predstavljanje digitalnog sadržaja Refleksija i samorefleksija procesa učenja kako bi se podstakla veština apstrahovanja učenja iz iskustva	6

MODUL 2:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Predstavi sebe na društvenim mrežama</p> <p>Razume rizike i mere predostrožnosti na društvenim mrežama i primenjuje mere tehničke zaštite</p> <p>Razume karakteristike digitalnog nasilja i sposoban je da reaguje u situacijama digitalnog nasilja</p> <p>Razume karakteristike reklame na društvenim mrežama i uticaj koji ima na formiranje stavova kod mladih</p>	<p>Teorije digitalne pismenosti</p> <p>Teorije bezbednog korišćenja društvenih mreža i praktične vežbe</p> <p>Teorija prevencije digitalnog nasilja i praktične vežbe</p> <p>Teorija medijske pismenosti</p> <p>Teorija alkohol norme i promocije alkohola</p> <p>Praktične vežbe refleksije i samorefleksije u cilju lične samoprocene i kritičkog osvrta</p>	4

MODUL 3:

Ishodi modula	Sadržaj modula	Broj sati
<p>Nakon završetka modula učesnik će imati sposobnost da:</p> <p>Samostalno kreira tekstualni i vizuelni sadržaj pomoću različitih digitalnih alata i programa</p> <p>Izvodi prezentacije jasno prenoseći auditorijumu i sagovornicima sadržaj prezentacije</p> <p>Koristi konstruktivnu kritiku i povratne informacije u cilju ličnog i profesionalnog razvoja</p> <p>Koristi aktivno slušanje i prima i pruža povratnu informaciju u cilju ličnog razvoja</p>	<p>Teorija kreiranja vizuelnog sadržaja i digitalnog marketinga</p> <p>Teorije konstruktivne kritike, povratne informacije i praktične vežbe</p> <p>Praktične vežbe kreiranja sadržaja i prezentacije</p> <p>Teorije javnog nastupa</p> <p>Praktične vežbe refleksije i samorefleksije u cilju lične samoprocene i kritičkog osvrta</p>	6

